

VYSOKÁ ŠKOLA KREATIVNÍ
KOMUNIKACE

Katedra literární tvorby

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Obraz Indie v českých cestopisech autorů
Miroslava Zikmunda a Jiřího Hanzelky v po-
rovnání s cestopisy autorky Pavly Jazairiové

Cestovatelské drobký

2024

Ing. Dagmar Dvořáková

VYSOKÁ ŠKOLA KREATIVNÍ KOMUNIKACE

Katedra literární tvorby

Studijní program Literární tvorba

Specializace Literární tvorba

Teoretická část:

Obraz Indie v českých cestopisech autorů Miroslava Zikmunda a Jiřího Hanzelky v porovnání s cestopisy autorky Pavly Jazairiové

Praktická část:

Cestovatelské drobnky

Autor: Ing. Dagmar Dvořáková

Vedoucí práce: PhDr. Pavel Šidák, Ph.D.

2024

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracovala samostatně a uvedla všechny použité prameny a literaturu, ze kterých jsem čerpala. Stvrzuji, že všechny odevzdané výtisky mé bakalářské práce se shodují s elektronickou verzí v informačním systému VŠKK a souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely studia a výzkumu.

V Praze dne: 11.4.2024

Podpis autora:

Poděkování

Děkuji PhDr. Pavlu Šidákovi, Ph.D. za pomoc při vedení bakalářské práce. Mé poděkování patří též MgA. Danielu Kubcovi za spolupráci při přípravě bakalářské práce.

Abstrakt

Na základě podrobné analýzy primárních pramenů, tedy cestopisů J. Hanzelky a M. Zikmunda a P. Jazairiové, je cílem mé práce zjistit, co české cestovatele na Indii zajímalo. Zajímá nás, kam cestovali, jaká místa navštívili, co považovali za důležité, čeho si všímali, jaké motivy se v daných cestopisech vyskytují. Dále zjišťujeme, zda si v Indii všímali stejných věcí, vyhledávali táž místa a jaké měli názory na indickou mentalitu. Vzhledem k padesátiletému odstupu mezi publikováním zkoumaných knih bude klíčové analyzovat a komparovat postoje autorů v proměnách času v souvislosti se společenskými, ekonomickými a politickými reáliemi doby vzniku děl.

Téma práce bylo vybráno v souladu se studovaným oborem, současně je blízké autorce bakalářské práce vzhledem k jejím předchozím pracovním zkušenostem a osobním setkáním s autory vybraných knih. Struktura bude členěna na teoretickou část obecného charakteru, dále ve vztahu k autorům. Čerpáno bude z odborné literatury. Hlavním úkolem praktické části bude stanovit kritéria pro komparaci analyzovaných knih. Vyhodnocení povede k naplnění cíle práce.

Předpokládaným výsledkem bakalářské práce je komparace děl z hlediska výrazových prostředků i forem interpretace. Důležitým prvkem bude také vyhodnocení postojů autorů ke kulturním fenoménům, nejpodstatnějším zkoumáním proměn literárního ztvárnění s ohledem na časový posun mezi vznikem a publikováním jejich cestopisů o Indii.

Klíčová slova

Cestopis, J. Hanzelka, M. Zikmund, J. Jazairiová, Indie, interpretace, vyhodnocení, časový posun, cestování, cestovatelské zážitky.

Abstract

Based on a detailed analysis of primary sources, i.e. the travelogues of J. Hanzelka and M. Zikmund and P. Jazairiová, the work aims to find out what interested Czech travelers in India. Where they travelled, what places they visited, what they considered important, what they noticed, and what motifs are found in the given travelogues. Next, whether they noticed the same things in India, looked for the same places as they had opinions about the Indian mentality. Given the fifty-year gap between the publication of the books under review, it will be crucial to analyze and compare the attitudes of the authors in the changes of time in connection with the social, economic, and political realities of the time the works were created.

The topic of the work is chosen by the studied field, at the same time it is close to the author's BP due to previous work experience and personal meetings with the authors of the selected books. The structure will be divided into a theoretical part of a general nature and then about the authors. It will be drawn from the professional literature. In the following practical part, the main task will be establishing the criteria for comparing the analysed books. The evaluation will lead to the fulfilment of the goal of the work.

The expected result of the work is a comparison of the works in terms of means of expression and forms of interpretation. An important element will be the evaluation of the authors' attitudes towards cultural phenomena, and the most important element will be the examination of changes due to the time shift of the creation and publication of their travelogues about India.

Keywords

Travelogue, J. Hanzelka, M. Zikmund, J. Jazairiová, India, interpretation, evaluation, time shift, travel, travel experiences.

Obsah

Úvod	9
Teoretická část	11
1 Cestopis a jeho ukotvení v žánrové krajině	11
1.1 Definice cestopisu	11
1.2 Žánrová charakteristika pramenů	14
2 Fenomén Jiří Hanzelka a Miroslav Zikmund	14
2.1 Dobové souvislosti vzniku knihy <i>Světadíl pod Himálajem</i>	15
3 Pavla Jazairiová	16
3.1 Dobové souvislosti vzniku knihy <i>Globalizovaná Indie</i>	16
4 Komparace pramenů	17
4.1 Cíl cesty, motivy autorů, typ čtenáře, pro něž psali	17
4.2 Historický a kulturní kontext cest	17
4.3 Struktura pramenů	19
4.4 Popisy míst a krajiny	19
4.5 Kultura a lidé	21
4.5.1 Kastovnictví a hinduismus	22
4.5.2 Zvířata	22
4.5.3 Chudoba	23
4.5.4 Sňatky a svatby	23
4.5.5 Stravování	24
4.5.6 Doprava	25
4.6 Jazyková charakteristika	26
Závěr	27
Seznam literatury	29
Elektronické zdroje	30
Obrazová příloha	31
Praktická část	32
Cestovatelské drobký	33
Obrazová příloha	48

Teoretická část:

Obraz Indie v českých cestopisech autorů Miroslava Zikmunda a Jiřího Hanzelky v porovnání s cestopisy autorky Pavly Jazairiové

Úvod

„Cestování dělá člověka skromným. Vidíš, jak maličké místo ve světě zabíráš.“

Gustave Flaubert

„Cestování a změna místa dodávají mysli novou sílu.“

Seneca

Indie, v současné době nejlidnatější země světa, má pro evropské cestovatele stále nádech určité exotičnosti. Podle Světové organizace cestovního ruchu (UNWTO) navštívilo Indii 5 % Evropanů z celkového počtu všech příjíždějících turistů. Údaje byly aktualizovány v roce 2022. V roce 2022 vydalo Velvyslanectví Indické republiky v ČR 5600 víz. Uvedený počet nezahrnuje elektronická víza – celkový odhad se dle ambasády pohybuje kolem 13 tisíc českých občanů, kteří v uvedeném roce Indii navštívili. Pro porovnání: Český statistický úřad uvádí, že ve sledovaném roce vycestovalo do zahraničí 5,3 milionů občanů ČR. Zmíněná stručná statistická data napovídají, že Indie je stále pro většinu Čechů zemí neznámou, a to navzdory masově a globálně rozšířenému turismu. A také možná pro svou jinakost nepřiliš hojně navštěvovanou. Přenesená zkušenost a vyprávění o místech, kam se čtenář nemůže vypravit, nebo se jich dokonce obává, spolu s touhou po poznání, jsou důvody pro existenci cestopisné literatury.

Obraz Indie v podání Miroslava Zikmunda a Jiřího Hanzelky (dále v textu uvádíme křestní jména pouze iniciálou), vydaný v roce 1969 pod názvem *Světadíl pod Himálajem*, reflektoval zemi v kontextu doby se všemi souvislostmi včetně u nás panující komunistické diktatury. Pavla Jazairiová (dále v textu uvádíme křestní jméno pouze iniciálou), vydala svůj již třetí cestopis o Indii s názvem *Globalizovaná Indie* v roce 2021. Množství čtenářů, jež obě uvedené knihy oslovily, nelze porovnávat. Před padesáti lety totiž měli čtenáři nesrovnatelně horší přístup k informacím než ti současní. Přesto je Indie ve své rozmanitosti, velikosti a kulturní odlišnosti zemí atraktivní a přitažlivou.

Cílem práce je zjistit na základě podrobné analýzy primárních pramenů, tedy cestopisů J. Hanzelky a M. Zikmunda a P. Jazairiové, co české spisovatele na Indii zajímalo a jak své cesty literárně ztvárnili. Konkrétně, kam cestovali, jaká místa navštívili, co považovali za důležité, čeho si všímali, jaké motivy se v daných cestopisech vyskytují, zda si v Indii všímali stejných věcí, vyhledávali táž místa, jaké měli názory na indickou mentalitu. Vzhledem k padesátiletému rozestupu mezi publikováním zkoumaných knih bude klíčové analyzovat a komparovat postoje autorů v proměnách času v souvislosti se společenskými, ekonomickými a politickými reáliemi doby vzniku děl.

Teoretická část práce představí hlavní charakteristiky cestopisného žánru, jež jsou relevantní vzhledem k vybraným titulům. Součástí této kapitoly bude rovněž představení autorů analyzovaných cestopisů. Abychom naplnili stanovené cíle práce, podstatné bude stanovení kritérií pro analýzu a komparaci obou literárních textů. Vyhodnocením obou děl můžeme přinést obraz o vývoji Indie v uplynulém půlstoletí, jak jej vnímali a zaznamenali naši cestovatelé.

Teoretická část

1 Cestopis a jeho místo v žánrové krajině

Cestopis je literární žánr popisující poznatky, zážitky a dojmy z cest zejména do cizích zemí. Tato jednoduchá definice postihuje v zásadě podstatu knih J. Hanzelky, M. Zikmunda i P. Jazairiové. Cestopis pochopitelně zaznamenává i objektivní fakta a skutečnosti.

Ukotvení cestopisu v žánrové krajině je téma, jež literární věda popisuje z různých hledisek s akcentem na odlišné aspekty, funkce či charakteristiky. Cestopis má své místo v dějinách literatury, obecně je psán spíše v próze, i když může být ztvárněn i ve verších.

Každá definice žánru cestopisu je relativní a různí se v detailech. U cestopisu dochází totiž k prostupování obecného a zvláštního, subjektivních a objektivních prvků. Nacházíme v něm složky dominantní, ale i variabilní. Stálé složky jsou hlavním znakem cestopisného žánru, variabilní mohou přecházet do jiného libovolného žánru a uplatňovat se v něm. Cestopis pulzuje mezi tzv. vysokou a nízkou literaturou a v žánrové krajině se amébovitě pohybuje. Pro bližší představu lze tuto variabilitu ilustrovat na Homérově díle *Odyssea*, které můžeme chápat jako cestopis a jež reprezentuje vysokou literaturu, a na příkladu cestovního deníku Adama mladšího z Valdštejna s názvem *Deník rudolfinského dvořana. Adam mladší z Valdštejna (1602–1633)*, jež reprezentuje nízkou literaturu. Navzdory tomu, že lze žánr cestopisu jen obtížně zařadit a charakterizovat, nelze zpochybnit jeho existenci v různých variantách napříč dějinami literatury – a to včetně české.

Historické důvody pro zaznamenávání a popis cest byly různorodé. V obecné rovině vycházely z charakteru doby, tedy stavu společnosti, její kultury a ideologie. Nelze ale také opomenout čtenářský zájem, jenž je i v současnosti značný a přetrvává.

Definici cestopisu, které předkládáme v následující podkapitole, obsažené v rozdílných zdrojích a v pojetí různých autorů nás mohou nasměrovat k požadované analýze titulů, které jsme vybrali pro bakalářskou práci.

1.1 Definice cestopisu

Ottův slovník naučný popisuje cestopis jako „vyličení dojmů a pozorování, kteréž cestovatel zažil a vykonal. Podle účelu, jaký cestovatel sleduje, jsou popisy takové obsahem i cenou velmi různé. Cestování byvši původně omezeno jen na případy nejnnutnější nabylo znenáhla pokrokem civilizace, zdokonalením prostředků dopravních a poměrnou bezpečností osoby cestovatelovi ohromného rozsahu tak, že za našich dnů cesta do končin nejbzdálenějších

aneb kolem světa nenáleží ke zjevům vzácným. Prvým podnětem k cestám byly zájmy obchodní, k nim přidružily se potom příčiny náboženské, během 18. století vyvinuly se vedle výzkumných cest obchodních, výpravy vědecké, v nejnovější pak době rozmohlo se cestování pro zábavu aj.“¹ Jakkoli citovaný popis žánru cestopisu není nejstarší, není ani nejsoučasnější. Přesto se vzhledem k námi sledovaným pramenům jeví jako velmi výstižný.

Ve Vlašínově *Slovníku literární teorie* se k heslu cestopis uvádí, že jde o „žánrové označení pro dílo literatury dokumentární, publicistické nebo umělecké, jehož tématem je popis nebo vyličení autorovy cesty do cizích zemí a které obsahuje záznamy anebo postřehy o jejich zvláštích geografických, národopisných, kulturních, sociálních apod.“²

Encyklopedie literárních žánrů vymezuje cestopis pro změnu jako literární útvar, jenž je „budován především na více či méně dynamické osnově jediného, konkrétního putování, které provází v různé míře tematizovaný emotivní a poznávací zážitek pisatele. Zakládá se na časoprostorové distanci od domova, připomenuté odjezdem a návratem. Přitom důležitější než napětí vznikající geografickou vzdáleností, je napětí kulturně civilizační. Cestovatel obvykle vnímá a interpretuje cizí zemi prostřednictvím zkušeností a znalostí své vlasti. Odtud často čerpá srovnání, konfrontace, osvětlující příklady. Ideové zaměření cestopisu i autorův vztah k hodnotám se nejvýrazněji projevuje v poměru k novému, odlišnému a cizímu (obdiv, odpor, ohrožení, poučení, kooperace), dále pak v motivaci cesty a motivaci k cestopisnému žánru“.³

Bakalářskou prací zkoumané knihy patří do literatury faktu. I v jejím případě je třeba, abychom uvedli, jak je charakterizována. Z pouhého názvu lze opět jednoduše odvodit, že pracuje hlavně s fakty a skutečnostmi, jež představují a doplňují subjektivními prvky podle autorem definované potřeby či účelu. Autorova potřeba může proto řadit dílo i do literatury dokumentaristické, populárně-naučné i publicistické.

Podle Štěpána Vlašína je publicistický styl jeden z funkčních stylů, ve kterém je základní formou spisovný jazyk. Dále uvádí, že beletristické útvary publicistického stylu využívají v určité míře výrazových prostředků uměleckého stylu, avšak je pro ně příznačná aktuálnost, jednoznačnost a konkrétnost.⁴ V jiné souvislosti totéž potvrzuje i Daniela Hodrová: „Podobně jako se rozšiřují hranice umění do sfér tradičně pokládaných za ‚neumělecké‘, rozšiřuje se i pojem literatury o oblasti žánrů dokumentárních, novinových [...]“⁵

¹ „Cestopis“. In: *Ottův slovník naučný*, Díl pátý, s. 329.

² Vlašín 1977, s. 54.

³ Mocná 2004, s. 75.

⁴ Vlašín 1977, s. 305.

⁵ Hodrová 1987, s. 314.

K dokumentárnímu charakteru cestopisu se vyjadřuje i Jiří Hrabal: „V cestopise se vždy projevuje napětí mezi dokumentární věrností a subjektivním zážitkem, mezi funkcí estetickou a praktickou. Cestopis ukazuje, jakým směrem se dobově vydává společenský zájem, a potvrzuje ho. Má schopnost legitimizovat poznání, ale také zpochybňovat. Stává se nositelem ideologických schémat i noetických konfesí.“⁶

V současnosti se objevují nové termíny a různá hlediska, z nichž můžeme žánr cestopisu nahlédnout. Například Tomáš Kubíček užívá termín „invarianty cestopisu“. Invarianty (stručně řečeno rysy) cestopisu popisuje v následujícím pořadí: subjekt cestopisu, překlad, sebezpoznání a sebe prezentace, invarianta dvojího času, dobrodružství. Na základě invariant dochází k vlastní definici, že cestopis je epické vyprávění o putování s cílem vytvořit obraz skutečnosti a podat o ní svědectví. Vzniká po skončení cesty a vedle složky informativní klade důraz na sloku subjektivní.⁷

Vladimír Papoušek se zabývá termíny viditelný a neviditelný. Dává do souvislosti viděné a svět idejí a myšlenek, tedy neviditelné, ale přesto existující.⁸ Tedy i cestopis může podle Vladimíra Papouška popisovat reálně neexistující situace.

Pavel Šidák posuzuje cestopis z hlediska genologie jako hybridní žánr.⁹ Tedy žánr, v němž se setkávají a mísí charakteristické prvky jiných žánrů.

Z uvedeného výčtu definic vyplývá, že k žánrovému ukotvení cestopisu se využívá různých termínů a charakteristik. Navzdory různorodosti přístupů a terminologické odlišnosti lze konstatovat, že se definice cestopisu v základních znacích shodují, pouze je vždy některý znak akcentován silněji a jinde naopak.

⁶ Hrabal 2015, s. 5.

⁷ Kubíček 2015, s. 16.

⁸ Papoušek 2015, s. 18.

⁹ Šidák 2015, s. 30.

1.2 Žánrová charakteristika pramenů

Knihy *Světadíl pod Himálajem* a *Globalizovaná Indie* mají mnoho společných charakteristik. Obě knihy přitom naplňují základní rysy cestopisného žánru.

Popisují poznatky, zážitky a dojmy svých autorů z jejich cest do Indie. Jde v nich o konkrétní prostor, vzdálený od domova, dobu v něm líčenou časově ohraničují příjezd a návrat. Zaznamenávají reálné skutečnosti, konkrétně a jednoznačně. Proto uvedené knihy můžeme řadit do literatury faktu. Naplňují funkci deskriptivní, informativní a vzdělávací. Výrazovými prostředky sahají do uměleckého stylu. U knihy *Světadíl pod Himálajem* lze identifikovat i funkci ideologickou. Dalším společným rysem je zpracování výsledků putování po návratu, tedy s určitým odstupem. Vydání obou knih se oproti realizované cestě posunulo. V případě *Světadílu pod Himálajem* o pět let, kniha *Globalizovaná Indie* vyšla po roce od cesty (podrobněji dále v analýze děl). Klíčový rozdíl sledovaných knih je v čase uskutečnění cest, jež popisují. Dějí se více než půl století. Jakým způsobem autoři reflektovali a interpretovali své zážitky, bude předmětem analýzy a komparace obou textů.

2 Fenomén Jiří Hanzelka a Miroslav Zikmund

J. Hanzelka a M. Zikmund jsou v mnoha dokumentech a textech představováni pod značkou „Fenomén H+Z (Z+H)“, někdy také jako legendární cestovatelé.

M. Zikmund (14. 2. 1919 – 1. 12. 2021) spolu s J. Hanzelkou (24. 12. 1920 – 15. 2. 2003) podnikli dvě velké cesty – nejprve Tatrou 87 do Afriky a Jižní Ameriky (1947–1950), posléze Tatrami 805 (1959–1964) do Asie, Austrálie a Oceánie. Celkem projeli 83 zemí světa. Jejich 18 knih bylo přeloženo do jedenácti jazyků, vyšly nákladem okolo šesti a půl milionů výtisků. Po roce 1970 nesměli publikovat, některé knihy zůstaly v rukopisu nebo vyšly v ineditní edici. V roce 1993 získali za své celoživotní dílo Cenu E. E. Kische, v roce 1999 převzali od prezidenta Václava Havla Medaili Za zásluhy II. stupně.¹⁰ Od roku 2019 se uděluje Cena Hanzelky a Zikmunda za cestopis roku. Na webových stránkách tohoto ocenění lze také najít citaci Václava Havla, v níž se mimo jiné praví, že patřilo k všeobecnému vzdělání znát cestopisy H+Z (Z+H). Kniha *Světadíl pod Himálajem* vznikla na základě druhé cesty. Nakladatelství Svoboda ji vydalo v roce 1969 jako desátý svazek jejich cestopisných knih.

¹⁰ CESTOPIS ROKU, 2022 [online]. Cestopis roku. [cit. 2023-09-10]. Dostupné z: <<https://cestopisroku.cz/>>.

Lze tedy konstatovat, že kniha již byla napsána s autorskou zkušeností. Oba autoři byli známými osobnostmi, velmi dobře spolupracovali s dobovými médii. Kromě knih zpracovali mnoho jejich vlastního filmového materiálu i rozhlasových reportáží. V průběhu druhé cesty vyšla kniha *Obrácený půlměsíc* (1961), po skončení cesty ještě *Tisíc a dvě noci* (1967).

2.1 Dobové souvislosti vzniku knihy *Světadíl pod Himálajem*

J. Hanzelka a M. Zikmund se poznali na studiích a spojila je společná cestovatelská touha. své cesty plánovali již v průběhu okupace za 2. světové války. Velmi pečlivě studovali realie zemí, jež si dali za cíl, a učili se cizí jazyky.

První cestu lze chápat také jako obchodní, jak uvádí Josef Kuský: „Za hospodářský přínos cesty můžeme považovat uskutečněné objednávky aut, motocyklů, pneumatik a strojů značky Tatra, stejně tak zprávy o obchodní situaci v navštívených zemích a zevrubné záznaky o stavu a výkonu tatro za mimořádných klimatických i terénních podmínek.“¹¹

Druhou cestu (1959–1964) museli obtížně prosazovat u tehdejší komunistické garnitury, která se obávala, že by se popularita dvojice Z+H (H+Z) mohla v budoucnu vymknout kontrole. Ani jeden z autorů nebyl v době příprav zahraniční cesty členem komunistické strany. Definitivní povolení cesty zajistila až účast Československé akademie věd, která nad projektem převzala záštitu a rozšířila zaměření expedice o vědecký rozměr.¹²

Podle Karla Kaplana se počátkem šedesátých let 20. století obyvatelstvo v Československu stávalo apatickým vůči komunistické ideologii. Lidé investovali do nemovitostí, např. aut, chalup a chat. Cestování bylo prakticky nemožné. Umožněno bylo pouze do zemí východního bloku, cestování kamkoli jinam podléhalo přísné kontrole komunistické strany.¹³

Oběma cestovatelům trvalo několik let, než mohli kvůli celkové situaci v totalitní společnosti uskutečnit plánovanou cestu. J. Hanzelka s M. Zikmundem uvádějí v rozhovoru s Jaromírem Slomkem, že přihlášky do komunistické strany podepsali až na cestách v roce 1960, protože se chtěli seznámit s činností reformního křídla strany. V roce 1969 byli ze strany vyloučeni a stali se nežádoucími osobami. Postupně jim byla zakázána veškerá publikační činnost stejně jako účast na veřejném životě. Hlavním důvodem jejich odsunutí do ústraní byla podle slov M. Zikmunda skutečnost, že se po příjezdu sovětských okupačních

¹¹ Kuský 1961, s. 478–479.

¹² Horký 2014, s. 55.

¹³ Kaplan 2007, s. 127.

vojsk v roce 1968 obrátili v rozhlasovém vysílání na sovětské akademiky a vyzvali je, aby proti okupaci Československa protestovali.¹⁴

Dobové souvislosti vzniku knihy přehledně zmapoval režisér Petr Horký v dokumentárním filmu s názvem *Století Miroslava Zikmunda*, který poutavě vyobrazuje osud J. Hanzelky a M. Zikmunda a jejich cesty.

3 Pavla Jazairiová

Pavla Jazairiová se narodila 5. 3. 1945 ve Francii. Dětství trávila mezi touto zemí, kde žila její matka, a Československem, u prarodičů. V 16 letech se do Československa vrátila natrvalo. O čtyři roky později nastoupila do Československého rozhlasu – zahraničního vysílání pro frankofonní Afriku, odkud po roce 1968 z politických důvodů odešla. Pracovala jako prodavačka, později jako tlumočnice. Přitom se zajímala o rozvojové země a psala (nakl. Orbis, později Panorama). Cestovala především opakovaně do Afriky.

Roku 1990 se vrátila do rozhlasu jako redaktorka zpravodajství ze zahraničí. Celkem vydala 21 knih, všechny s tematikou rozvojových zemí: *Sahara všedního dne*, *Setkání v buši*, *Cesty za Afrikou*, *Afrikou v protisměru*, *Izrael a Palestina*, *Palestina a Izrael*, ve spoluautorství s Jiřím Hůlou *Egypt*, *Egypt*. Dále práce o Indii: *V Indii*, *V severní Indii*, *V jižní Indii* a *Globalizovaná Indie*. Navštívila následující země: Evropa (kromě Švédska, Finska, Lucemburska, Moldávie), Blízký východ (kromě Saudské Arábie, Jemenu), Rusko, Indie, Pákistán, Severní Korea. Afrika: Severní (Maroko, Alžírsko, Tunisko, Libye, Egypt) Niger, Nigérie, Kamerun, Burkina Faso, Mali, Ghana, Togo, Beni. Jižní Afrika, Zimbabwe, Keňa, Tanzanie.

3.1 Dobové souvislosti vzniku knihy *Globalizovaná Indie*

P. Jazairiová navštívila Indii podle svých slov snad desetkrát a jak zmiňuje v úvodu knihy, strávila v ní za posledních třicet let rok a půl svého života. První knihu o Indii s názvem *V Indii* vydala v roce 2003, v roce 2004 následovala kniha *V severní Indii*, v roce 2006 *V jižní Indii* a v roce 2021 *Globalizovaná Indie*.

Cestu Indií, která byla předlohou knihy *Globalizovaná Indie*, ukončila P. Jazairiová spolu s fotografem Jiřím Hůlou v březnu roku 2020, tedy krátce před uzavřením možnosti

¹⁴ Hanzelka, J., Zikmund, M., Slomek J. 1997, s. 82.

cestovat z důvodu pandemie covidu-19. V době vydání knihy měli čtenáři k dispozici nepřerušitelné množství informačních zdrojů stejně jako dnes. Pro autory současných cestopisů je proto mnohem obtížnější najít atraktivní témata i formu zpracování.

4 Komparace pramenů

Jak už jsme uvedli výše, obě knihy byly zpracovány po ukončení cesty, tedy s určitým časovým odstupem. V případě *Světadílu pod Himálajem* byl odstup pětiletý, u *Globalizované Indie* roční. Pro posuzování pramenů jsme vybrali hlediska, jež budou analyzována v následujících podkapitolách: Cíl cesty, motivy autorů, typ čtenáře, pro nějž psali; Historický a kulturní kontext cest; Struktura pramenů; Popisy místa krajiny; Kultura a lidé; Jazyková charakteristika. Výběr hledisek respektoval časový posun v datech vydání, jenž činí 52 let.

4.1 Cíl cesty, motivy autorů, typ čtenáře, pro nějž psali

V případě J. Hanzelky a M. Zikmunda byl důvod pro výběr cesty poměrně jednoznačný. V roce 1964, kdy cestu ukončili, byla v tehdejší Československu možnost cestování velmi omezená a informační technologie na nesrovnatelně nižší úrovni v porovnání se současností. V podstatě jakákoli země (kontinent) byl dobrou volbou pro cíl cesty a zárukou čtenářského zájmu o literární zpracování cesty. U P. Jazairiové byla situace o půl století odlišná. Současní čtenáři mají bezpočet zdrojů poznávání ve vlastním cestování a nejsou nijak omezeni. Jak jsme zmínili v úvodu bakalářské práce, Indie přesto stále nepatří u českých cestovatelů k vyhledávaným destinacím. P. Jazairiová zmiňuje v mnoha rozhovorech jako hlavní motiv pro psaní knih o Indii skutečnost, že má tuto obrovskou zemi ráda. J. Hanzelka a M. Zikmund i P. Jazairiová psali své knihy pro čtenáře, jež touží po poznání, exotice i přenesené dobrodružství. Rovněž ale pro čtenáře, kteří se chtějí obohatit o způsob vidění autorů, jak vnímají neznámé a jak přenesou cestovatelský zážitek do literárního díla. Lze konstatovat, že čtenářský zájem o cestopisy a literaturu faktu je i v současnosti značný.

4.2 Historický a kulturní kontext cest

V případě J. Hanzelky a M. Zikmunda je nutné, abychom uvažovali o politické situaci v tehdejší Československu. Popularitu, kterou oba cestovatelé získali po předchozí cestě po africkém a americkém kontinentu, využili pro podporu cesty další. Jak už bylo zmíněno, k její realizaci pomohla záštita Československé akademie věd ve smyslu navýšeného účelu cesty o vědecké poznání. Stejně tak lze konstatovat, že díky spolupráci s Tatrou Kopřivnicí, která

poskytla dva automobily, mohla být cesta chápána také jako propagační či obchodní. Přesto se okolnosti a složitosti při přípravě expedice do textu knihy nepromítly větší měrou. Protože J. Hanzelka a M. Zikmund strávili pět let na cestách, kromě Asie navštívili Oceánii a Austrálii (1959–1964), popisy automobilů a peripetie spojené s pozemním přemísťováním a funkčností vozů měly své místo v knize *Světadíl pod Himálajem*. Dokonce lze konstatovat, že současný čtenář může vnímat tyto kapitoly jako dobrodružství a vzhled do historie československého automobilismu.

P. Jazairová se vypravila do Indie v roce 2020. Pochopitelně nemusela svou cestu konzultovat s žádnou politickou stranou ani hledat podporu z oficiálních míst. Oproti J. Hanzelkovi a M. Zikmundovi necestovala vozem, ale využila letecké přepravy a po Indii se pohybovala místní dopravou. P. Jazairová se tudíž vypravila do globalizované Indie, a právě globalizace Indie byl i jeden z hlavních motivů její cesty. Ekonomickým a politickým souvislostem věnuje kapitolu o současném indickém premiérovi.

V úvodu a epilogu knihy zmiňuje autorka některá ekonomická fakta. Například považuje za zlom ve vývoji země vstup Indie do Světové obchodní organizace v roce 1995. Rovněž zmiňuje čelné místo Indie v komunikačních technologiích, na trhu aut i telefonů. Uvádí, že se Indie stala zemí s největším hospodářským růstem a s pátým největším světovým trhem. Co se podle ní nezměnilo, je chaos a přítomnost obrovských kontrastů. Dokumentuje to například údajem o 15 % podvyživených obyvatel.

Autoři knihy *Světadíl pod Himálajem* nemohli z pochopitelných důvodů podobná data uvádět. V úvodu knihy píše: „Je Indie tajemná? Ne, jenom veliká. A pestrá. Složitá v rozmanitosti. Kdybychom v Evropě posbírali všechny národy od Laponců přes Maďary až po Sicilíány, od Irů a Španělů až po Turky, shrnuli je pod jednu střechu a chtěli jim říkat evropský národ, dost by se podivili. V Indii je velké shromáždění národů. Váha stamiliónů lidí je přesvědčivá. Poznat celou Indii nemůžeme. A chtěli bychom ji pochopit, jak ji chápou Indové. V tom hlavním, čím kdy byla krásná a přitažlivá a co jí dává váhu ve světě. Až zvednou závoru, vstoupíme do Indie.“¹⁵

Kultura Indie je stále naprosto odlišná od evropské. Všichni autoři v knihách popisují určitý kulturní šok, jenž je třeba překonat, aby člověk vnímal místní zvyky a vyrovnal se s velkými rozpory mezi kontrasty chudé země plné nemocí, žebráků a utrpení na jedné straně a přepychem a bohatstvím na straně druhé. V případě knihy *Globalizovaná Indie* je třeba zohlednit i vliv západních kultur.

¹⁵ Zikmund, Hanzelka 1969, s. 67.

Při porovnání obou úvodních kapitol lze konstatovat, že P. Jazairiová využívá více publicistických postupů a stručně popisuje pouhá fakta. Oproti tomu autoři knihy *Světadíl pod Himálajem* volí jazyk obraznější – a dokonce jejich, tehdy ještě fiktivní představa o evropském národě, může být ze současného pohledu hodnocena jako vizionářská.

4.3 Struktura pramenů

Obě knihy začínají a končí shodně: vstupem do Indie a odjezdem z ní. Text je strukturován do kapitol, jež mají názvy buď podle navštívených míst, nebo podle popisovaných situací. U J. Hanzelky a M. Zikmunda můžeme nalézt i kapitoly s názvy „Zatykač“ nebo „Peklem do nebe na zemi“ či „Hra o život“, které nabízejí příslib dramatu nebo dobrodružství. U P. Jazairiové volba názvů spíše odpovídá formě deníkových záznamů: například „U moře“, „V autobuse“, „Výstup na horu“ nebo „Loučení“. Rozsahem se knihy odlišují. Publikace J. Hanzelky a M. Zikmunda má 376 stran, pevnou vazbu, je doplněná kresbami map cesty na vnitřní straně desek a ilustracemi Františka Příkryla. Součástí jsou i vysvětlivky cizích jmen a výrazů, jež autoři sestavili. Rovněž 203 černobílých a 46 barevných fotografií jsou dílem J. Hanzelky a M. Zikmunda. K dispozici je i údaj o výši tiskového nákladu – a to 120 000 kusů. V roce 1969 stála kniha 70 korun. Obě tyto informace uvádíme pro jako ilustraci toho, jak se vyvíjel knižní trh. V současnosti je výše zmiňovaného nákladu nereálná. Rámec prvního vydání dotváří celkový dojem z knihy.

Knihu P. Jazairiové bohatě ilustruje její partner na cestě, fotograf Jiří Hůla. Fotografie jsou barevné. Na obálce J. Hanzelky a M. Zikmunda vidíme velmi ozdobenou indickou ženu, zatímco na obálce P. Jazairiové je zobrazen indický premiér Naréndra Módí v koláži s indickým mladým mužem. Lze tedy konstatovat, že již rámec knihy, obálka, může napovídat obsah a pomáhat čtenáři ve výběru knihy. Popisy rámce knihy odpovídají v obou případech prvnímu vydání. Obě studované knihy nebyly doposud znovu vydány. Porovnání témat fotografií vyznívá velmi podobně. Všichni tři fotografové se zaměřovali na portrétní detaily, dění na ulici, zaznamenávali různá řemesla a rozličné náboženské a kulturní aktivity. V menší míře jsou v obou knihách zastoupeny fotografie staveb a jiných kulturních památek. Život a lidé mají na fotografiích patrnou prioritu.

4.4 Popisy míst a krajiny

Obě knihy uvádějí čtenáře do děje popisem vstupu na kontinent. V případě J. Hanzelky a M. Zikmunda se první informace objevují až od strany 59. Do uvedené stránky se text věnuje

popisu pozemního automobilového putování Pákistánem. Vzhledem k tomu, že cílem předkládané práce je porovnat vnímání a zaznamenání Indie, bude komparována jejich kniha až od uvedené části.

J. Hanzelka a M. Zikmund v kapitole „Dvanáct hlasů“ zvolili 12 úryvků (tzv. hlasů), které připisují znalcům Indie. V odstavci *Hlas pátý a šestý* se píše: „[...] když jsem byl v Indii šest neděl, napsal jsem o ní knížku. Dneska bych si to netroufal. Čím déle jste v této zemi, tím se vám všechny ty nepochopitelné protiklady zdají být samozřejmostí. A o samozřejmostech, jak víte, se píše nejhůř. Už o Indii nenapíšu ani řádku!“ Pro doplnění ještě uvádíme citaci z odstavce *První hlas místo úvodu k Indii*: „Poslyšte, z Indie mají lidi strach. Spisovatelé taky. Bojí se jejího stáří a bezpočtu tváří. To není zem, to je světadíl.“ Vybrané dvě citace tzv. hlasů mohou dokumentovat, že v době cesty, tedy před více než padesáti lety, byla Indie pro tehdejší spisovatele nemalou výzvou. Úryvky autoři nepřipisují konkrétním osobám, slouží hlavně pro ilustraci. Následně popisují subjektivní pocity při procedurách pozemního překračování hranice. Čtenář může vnímat sílu okamžiku a je rychle vtažen do vyprávění. Současně vedle subjektivních a velmi barvitých popisů detailů dávají encyklopedické údaje o zemi.

P. Jazairiová stručně popisuje leteckou cestu přes Dubaj, kde si všímá rozdílu mezi českými turisty, kteří si jedou užívat luxusu na plážích, a Indů, kteří se vracejí domů. Už tato stručná kapitola potvrzuje v úvodu zmiňovanou skutečnost, že Indie není hojně navštěvovaná. Koresponduje s citací *Prvního hlasu* z knihy J. Hanzelky a M. Zikmunda. Dále je čtenář vtažen do atmosféry upoceně tříhodinové fronty na letišti v Dillí a přenesen do části starého města s veškerou jeho nevlídností. V této části obou pramenů je pochopitelně velmi silně patrný rozdíl 52 let od jejich vzniku. P. Jazairiová se krátce zmíní o spolecestujících Indech, kteří patří zřejmě k dobře vydělávajícím v zahraničí a také podle toho vypadají, někdy jsou až obludně tlustí. P. Jazairiová seznamuje čtenáře hned v následující kapitole s indickými přáteli Palomou a Ved. Tito mladí manželé pomáhají autorce autenticky dokumentovat politickou a ekonomickou situaci Indie roku 2020.

J. Hanzelka a M. Zikmund putují na rozdíl od P. Jazairiové do Dillí vozem a seznamují čtenáře s indickým státem Paňdžáb a Zlatým chrámem v Amritsaru: „Z chrámu se nám nechtělo. Venku pralo zběsile slunce, tady to vonělo po konvalinkách, zněla rajská hudba, lidé ohleduplně šeptali, u stropu vrněly větrníky a přinášely úlevu, takže jsme najednou zatoužili natáhnout se kdesi v koutě a zdřímnout si jako ti poutníci na okraji ochozu.“¹⁶

¹⁶ Zikmund, Hanzelka 1969, s. 95.

Kromě zachycení mihotavé chvíle se také věnují podrobně historii sikhů a poutavě popisují rozpálenou krajinu a setkání s místními lidmi. Velmi podrobně a barvitě zachycují hlavní město Indie. Zmiňují a popisují velmi honosné domy v koloniálním slohu se dvěma vjezdy do zahrady, památku po anglické kolonizaci.

P. Jazairiová se toulá po Dillí s průvodci Palomou a Vedem. V komunikaci s nimi se otevírá otázka, či vlastně Indie je, komu patří – kdo je v ní cizí a kdo doma. Přátelé P. Jazairiové se neshodnou, zda jsou součástí Indie i památky po britských kolonizátorech. Na pozadí popisu staveb a památek je zaznamenána spíše politická diskuze.

U obou autorů lze konstatovat, že mají potřebu poskytnout čtenáři základní informace, více prostoru ale věnují detailům nebo setkáním s domácími. U P. Jazairiové panuje silnější akcent na aktuální politickou situaci, kdežto J. Hanzelka a M. Zikmund se širěji rozepisují o historii. Vzhledem ke způsobu pohybu na cestě mají také mnohem více podnětů k zaznamenání krajiny. P. Jazairiová dává větší prostor navštíveným památkám a politickým exkurzům.

Například v kapitole „Hořící vlak“ vypráví o události z roku 2002: „Ve zmíněném vlaku cestovalo několik tisíc Rámových vyznavačů. Po plánované zastávce ve městě Godhra však někdo zatáhl za brzdu, vlak stanul a byl napaden čekajícím davem. Vzápětí čtyři vagony vzplály. Uhořelo padesát devět lidí (z toho dvacet sedm žen a deset dětí), K tomu desítky zraněných. Z útoku na vlak byla okamžitě obviněna indická Strana kongresu a její levicovní spojenci (a v podtextu muslimové). Ovšem z vyšetřování, které se táhlo celé roky, vyplynulo, že mohlo jít i o dobře naplánovanou provokaci, do které mohli být zapojeni i nejvýznamnější představitelé strany BJP.“¹⁷ Uvedená citace dokumentuje záměr autorky informovat o hrůzných dopadech politických bojů. Na druhou stranu je pro čtenáře, který se neorientuje na současné indické politické scéně, složité pochopit podstatu popisované strašné události.

4.5 Kultura a lidé

Zvolené kritérium patří vzhledem k různorodosti Indie k nejobsažnějším tématům. Již v úvodu této kapitoly můžeme konstatovat, že si autoři uvědomovali rozsah složitostí a rozdílů oproti českému prostředí a s maximální poctivostí se snažili předeštit nezaujatě své zkušenosti. Pro účely cíle bakalářské práce a vzhledem k jejímu definovanému rozsahu byla vybrána jenom některá témata.

¹⁷ Jazairiová 2021, s. 36.

4.5.1 Kastovnictví a hinduismus

Každý, kdo navštíví Indii, a rozhodne se, že o ní bude psát, stojí před otázkou, jak předat, popsat nebo jakkoli ztvárnit vlastní zkušenosti s kastovním systémem. Podobnému problému čelili všichni tři autoři. Přísné rozdělení do kast vnímali tito cestovatelé bez ohledu na časový posun. J. Hanzelka a M. Zikmund vzpomínají, jak se necítili komfortně, když se příslušníci nižší kasty, konkrétně zaměstnanci v hotelu, servilně klaněli při každém setkání nebo když pozvali za velké nepřízně počasí k sobě do chaty místního muže a nedokázali ho přesvědčit, aby nespal stočený do klubíčka za dveřmi.

P. Jazairová uvádí jinou vzpomínku na zařazení do kast. Cizinec patří do tzv. kasty nedotknutelní a místní se k němu podle toho chovají. Konkrétně si od autorky v autobuse odsedl děda, jenž byl v hadrech a špinavý, měl ale známku kasty, bílou šňůrku. Jiná žena pro změnu odhodila nádobu, z níž autorka pila, či nebyla vpuštěna do soukromého autobusu. Podle přátel P. Jazairové se mezi mladými vzdělanými lidmi postupně situace mění, na venkově však stále kastovnictví sehrává klíčovou roli.

V knize *Světadíl pod Himálajem* vzpomínají autoři na rozhovor s místním hinduistou na téma náboženství. Stručně přenesený obsah spočívá v údivu hinduisty nad křesťanským trojjediným Bohem, jehož význam nechápe a nerozumí podivu křesťanů nad množstvím hinduistických bohů. Říká, že křesťané sice tvrdí, že mají jednoho Boha, současně si ale někoho prohlásí za svatého a toho uctívají stejně, nemluvě o množství apoštolů.

Všichni autoři zmiňují legendy vázané k jednotlivým bohům, pro jejich množství a obtížnou pamatovatelnost jmen by ovšem bakalářská práce musela být doplněna vysvětlivkami.

Téma je pro autory stejně fascinující jako pro čtenáře a shodně mu věnují značnou část textu. Rozdíl lze vidět pouze v dobových reáliích, podstata ale zůstává stejná. Na uvedených příkladech v knihách lze vnímat, že se všichni autoři obtížně vyrovnávali s tímto společenským nastavením, byť se snažili ho pochopit a nedávat najevo svůj údiv.

4.5.2 Zvířata

Zřejmě každý má Indii spojenou s posvátností krav. Vysvětlení lze nalézt u J. Hanzelky a M. Zikmunda: „V Indii byla odjakživa bída. Hlad. Podvyživené mámy nemohly kojit, neměly z čeho. Jediná spása, aby novorozeňata neumírala, byla kráva. Dává-li kráva mléko, je to

matka. Je možné matku zabít? Byla by to nejen nevděčnost, ale smrtelný hřích. Kráva je posvátná. Chránit krávu znamená chránit všechna živá stvoření – říkal Gándhí.¹⁸

Všichni tři autoři současně popisují zubožená zvířata požírající plasty hned za zdmi luxusních hotelů nebo nejvzácnějších historických památek. Různé snahy o řešení se neseťkaly s úspěchem, kolorit všude přítomných krav je tak neoddelitelnou součástí obrazu Indie. P. Jazairiová popisuje, jak musí její přítelkyně Paloma denně při cestě do práce míjet tato zvířata a jak ji trápí neschopnost jakkoli situaci změnit, protože jako redaktorka ve městě je prostě nemá čím nakrmit.

4.5.3 Chudoba

P. Jazairiová popisuje v mnoha kapitolách, např. v „Dharavi“¹⁹, nesmírnou chudobu obyvatel. Uvádí, že v Dharavi byl v roce 2006 jeden záchod na 1400 obyvatel. Na záchod se chodí na trať, v jinou dobu ženy, v jinou zase muži. Zmiňuje rovněž, že při pandemii covidu-19 bylo místo uzavřeno a lidé pěšky, bez jakékoli pomoci, putovali do vesnic. Neví se, kolik nepřežilo. Chatrče v tomto místě jsou sice opatřeny televizními anténami, současně prý existují snahy zavést do nich také pitnou vodu. J. Hanzelka a M. Zikmund popisují v kapitole „Verdi, elegán a ti druzí“²⁰ situaci žebráků. Citují údaj z *Times of India*, že je v hlavním městě sedm tisíc evidovaných žebráků a více než tisíc malomocných. Zmínky o nesmírné chudobě jsou v knize *Globalizovaná Indie* četnější než v knize *Světadíl pod Himálajem*. Lze soudit, že indická chudoba byla před padesáti lety méně překvapivá, zatímco v současnosti budí mnohem větší pozornost – navíc v kontrastu s všudypřítomnými mobilními telefony a například stánky na Coca-Colu.

4.5.4 Sňatky a svatby

J. Hanzelka a M. Zikmund věnují v kapitole „Svatba pak povodeň“²¹ několik stránek postavení žen v indické společnosti. Zmiňují minulost, kdy se zabíjela novorozeňata, prodávaly dívky, provdávala mladá děvčata s dospělými muži. Popisují vlastní zkušenost z návštěvy rodiny vzdělaného muže, kdy jim jeho manželka potvrdila stále trvající podřadné postavení žen.

¹⁸ Zikmund, Hanzelka 1969, s. 196.

¹⁹ Jazairiová 2021, s. 262.

²⁰ Zikmund, Hanzelka 1969, s. 184.

²¹ Tamtéž 1969, s. 201.

Sňatky se v Indii stále domlouvají a nerespektování kast je i podle P. Jazairové trvalý problém. Všichni cestovatelé zažili indickou svatbu. Je zajímavé, že i přes půl století trvajících časový rozdíl mezi nimi měly identický průběh.

Obě zkušenosti lze shrnout následovně: velké množství hostů (řádově minimálně stovky až tisíce), dlouhotrvající, obvykle tři dny, mnoho rituálů pro ženicha a nevěstu, kteří se prakticky nepotkají a jenom se „zdobí“. Drahé oblečení, mnoho šperků, mnoho jídla. Finanční náklady velmi vysoké. K doložení stručné charakteristiky přikládáme citaci z knihy J. Hanzelky a M. Zikmunda: „Jeden indický sociolog si dal práci a sestavil přehled příčin, jež na indického rolníka uvalují břemeno trvalé zadluženosti. Na prvním místě jsou katastrofální sucha. Pak svatby. Na třetím místě povodně.“²² P. Jazairová uvádí kapitolu s názvem „Svatba“, ve které se podrobně věnuje třídennímu maratónu rituálů, z nichž byli všichni unaveni. Zmiňuje, že velkou přemíru zlatých šperků a drahokamů nevěsta prakticky nikdy nosit nebude. Pro horší časy budou ukryty v trezoru. Neopomene připomenout, že se po záplavě svatebního luxusu při odjezdu vlaku z nádraží nedalo nepovšimnout chudinských slamů, smetišť, špíny, odpadků a staveb ze železobetonu.

V obou knihách je téma indických svateb pojednáno stejně podrobně, popisovány jsou identické rituály. Všichni autoři zaznamenávají nesmírnou finanční náročnost, která ani po padesáti letech není překážkou pro dodržování tradic. P. Jazairová je v hodnocení indických svateb více kritická než J. Hanzelka a M. Zikmund. Důvodem může být i to, že je jako žena citlivější k postavení a pozici indických žen na rozdíl od mužů.

4.5.5 Stravování

Indickému stravování se věnují J. Hanzelka a M. Zikmund podrobně. Jejich popis lze stručně shrnout následujícím vysvětlením: Indové jedí rukama. Základem stravy je rýže. K ní připravují zeleninu, různé druhy omáček, odlišné podle koření a bylinek. V některých oblastech i různé úpravy masa, většinou mletého, a smíchané různé druhy kromě hovězího. Vaří na ohništích na zemi, na ulici, jedí na zemi. Pochopitelně mají i restaurace, ty jsou ale jen pro vyšší kasty – i v jejich případě se jí rukama. Všudypřítomné krávy do nich rády nahlízejí. V těch lepších restauracích jsou umyvadla na umytí rukou. Levá ruka se jídla nesmí dotknout. Postup, jak rukou rýži s omáčkami přemístit do úst vtipně vykresluje v kapitole „Umíte jíst s kamny na bříše“²³.

²² Zikmund, Hanzelka s. 145.

²³ Tamtéž 1969, s. 208.

P. Jazairiová věnuje indickým uličním pochutinám fotografie, v textu zmiňuje převážně vegetariánství, dokonce několikrát popisuje zaživačí potíže, které spolu s cestovním partnerem překonávali. Často zmiňuje oblibu indické mládeže v sladkostech balených v nezničitelných obalech, jež bez výjimky končí na ulici, stejně jako plasty od Coca-Coly a jiných limonád. Z pohledu Evropana připomíná P. Jazairiová také specifický zvyk indické kuchyně. Lidé jedí jenom čerstvě připravené pokrmy, zbytky vyhazují na ulici, kde je dost strávníků z živočišné říše.

J. Hanzelka a M. Zikmund popisují indickou kuchyni podrobně, dokonce uvádějí detailní postupy přípravy pokrmů z různých druhů masa. P. Jazairiová naopak zdůrazňuje převážně vegetariánství, jeho pozitiva, ale také hygienické problémy vznikající při přípravě jídel. V kapitole „U moře“ P. Jazairiová píše: „Pohodlně usazení si prohlížíme jídelní lístek. Pouze vegetariánská jídla, Dwarka je svaté místo, maso ani vejce sem neproniknou. Typické thálí (neboli talíř) s úhledně rozdělenými druhy silně kořeněné zeleniny. K tomu rýže a různé typy placiček, také jogurt a něco sladkého. Na menší hlad stačí idli – rýžové knedlíčky s kokosovým čatní, typické jihoindické jídlo stejně jako dosa – tenká palačinka z kvašené rýžové nebo čočkové mouky, obyčejná nebo masala, naplněná směsí vařených brambor, koření a zeleniny. K tomu chutné podmáslo – někdo raději sladké, pro mě osolené a s čili.“²⁴ Současný čtenář si může na základě popisu jednoduše představit jednotlivé pokrmy díky existenci velkého množství indických restaurací, rozestých prakticky po celém světě. Před padesáti lety ještě nebylo vegetariánství populární, v Praze existovala snad jediná indická restaurace. Autoři se v knize *Světadíl pod Himálajem* ocitli v odlišné situaci a indické kuchyni se věnovali podrobněji, aniž by vegetariánství zdůrazňovali.

4.5.6 Doprava

K tomuto tématu je srovnávání pramenů velmi ošidné. Jak už bylo uvedeno, J. Hanzelka a M. Zikmund cestovali automobily a po zemi. P. Jazairiová do Indie přiletěla a během putování využívala místní vlaky a autobusy. Přesto si čtenář může vytvořit barvitou představu o způsobu přemísťování po kontinentu. Dlužno podotknout, že je zdrojem velkých dobrodružství a všichni autoři nevynechávají pro Evropana naprosto nepředstavitelné zvláštnosti. J. Hanzelka a M. Zikmund v kapitole „Bihár je rozkoš“ píše: „[...] před námi bylo koryto, to je Thurn-Taxisův příkop, Velká pardubická! O kus dál se stavěl železný most, přímo vpředu

²⁴ Jazairiová 2021, s. 180.

jakési provizorium poházené rákosem, uschlými listy banánovníku a trávou, zábradlí z bambusu, prostě, co týden dal.“²⁵ Projeli, přežili, a ještě zaplatili mostné.

P. Jazairiová uvádí v kapitole „V autobuse“ zkušenost s dochvilností veřejné dopravy. S hodinovým zpožděním místní nemají problém. Lidé vesele nastupují a vystupují, namačkání jeden na druhého ve značně amortizovaném dopravním prostředku, bez lavic. Řidič, evidentně pod vlivem drog, zvládne ujet 237 km po rovné silnici za deset hodin. Indie je z dob kolonialismu prošpikována železničními tratěmi. Vlaky běžně nemají okna, ale pouhé kovové mříže, jež umožňují přístup vzduchu. P. Jazairiová přiznává svou oblibu indických lůžkových vlaků. Vagón protíná chodba, na obou stranách palandy, cestující vystupují a nastupují, celou noc panuje obrovský hluk, kdy zejména mladí lidé využívají svoje telefony a další techniku na plný výkon.

Tak, jak k Indii patří neodmyslitelně všudypřítomné krávy, lze totéž tvrdit o tzv. povozech na lidský pohon – rikšách. Pro Evropana je těžko vstřebatelné sledovat vyschlého asketického muže, vzhledem starce, jak zpocený obtížně šlape do kopce, zatímco na sedadle vzadu sedí mladý silný chlapec. Existují ještě nosítka pro bohaté a turisty, jsou možná humannější, pohon zajišťují čtyři lidé. Tento způsob dopravy patří k tomu nepochopitelnému na Indii, všichni cestovatelé ale vědí, že rikšákem ses narodil a rikšákem taky zůstaneš, jak zmiňuje P. Jazairiová.

4.6 Jazyková charakteristika

Jaký jazyk autoři volili, do jaké míry byl figurativní, jaké metafory a obrazy používali, je důležité pro vystižení nálady a atmosféry z cest. Osobní reflexe a případně poučení může mít pro čtenáře význam. Stejně tak prvky dobrodružství i zábavné či vtipné části. Všichni autoři pracují se spisovným jazykem. Ani v přímé řeči se neobjevují vulgarismy. Pokud popisují vypjaté situace, vždy kulturní formou. J. Hanzelka a M. Zikmund volí jazyk obrazný, plný metafor, jenž přenáší na čtenáře jejich osobní pocity včetně údivu i nadšení z poznávaného. V kapitole „Kámasútra v Khadžuráhu“ může čtenář vnímat emoční zaujetí autorů. Pro dokreslení tohoto tvrzení uvádíme následující citaci: „Proč zobrazovali splynutí dvou lidských bytostí v tak nesčíslných variacích, s tak úpornou snahou o nejpodrobnější detail, s takovou vitální dynamikou a pohybovou harmonií, s tak průzračným smyslem pro experimentování? Proč dávají tak nepokrytě najevo opovržení nad konvencí, uniformitou, šosáctvím,

²⁵ Zikmund, Hanzelka 1969, s. 298.

přetvářkou? Umělecký záměr byl hlavní cíl – dosažení duševní vyrovnanosti člověka, blaženosti, štěstí? Zračí se ve všech tvářích, neuzříte v nich extatickou grimasu nebo křeč, ale výraz takřka vznešeného klidu, jakéhosi pohroužení do nirvány, do všelidského smíru, božského transcendentna. Jak to, že neměli zábrany ukazovat tak realisticky milence v nejintimnějších okamžicích? Ale nejen milenecké páry, ale čtveřice, výjevy hromadné soulože, napodobení pářících se zvířat? S jakými pocity se na tenhle erotický panteon dívají dnešní Indové? Pokaždé, když je člověk šokován, zúží se pole myšlenkových pochodů a začne se zmítat od extrému k extrému. Khadžuráho je opravdu šok.²⁶

Uvedená citace může demonstrovat vnímání autorů obsahu *Kámasútry*, jež je úměrné době před padesáti lety. V roce 1969 nebylo obvyklé popisovat podobná témata, možná proto autoři volili jazykově bohatší slovník.

Jiné, netradiční zážitky nebo složité situace autoři zaznamenávají jednoduššími jazykovými prvky, s využíváním obecné češtiny i nespisovných výrazů. Například komentáře absurdnosti indických sňatků: „[...] jakápak milá, nebo drahá, když s ní ženich ani pořádně nepromluvil, nebo vyvolená – když celý ten podnik sjednali příbuzní, a ti dva do toho nemají co mluvit? Tak napiš, že zrovna harcuje za svou nastávající, na to vedro to ujde [...]“

P. Jazairiová rovněž volí jazyk bohatý na adjektiva a zdrobněliny, kdy se čtenáři mohou vybavit nejen barvy, zvuky, ale dokonce i vůně. Příkladem může být kapitola „Pamětní desky“: „[...] miminko spinká v síti ze supermarketu. A ještě telátko, ne větší než pes, bělostné, roztomilé, chráněné. Jsme u hinduistů.“²⁷ P. Jazairiová se v knize zaměřila více na historické památky a četné výklady o indických bozích. V kapitolách takto tematicky zaměřených volila literární jazyk více popisný a informativní. Oproti J. Hanzelkovi a M. Zikmundovi v nich nenajdeme pointování kapitol ani humornou nadsázku. Čtenář se dozví velmi mnoho faktů, osobní reflexe autorky působí stroze a bez emocí.

Závěr

Na základě vybraných porovnatelných kritérií lze konstatovat, že obě knihy naplňují žánr cestopisu. Potvrzují také jeho hybridnost, což můžeme chápat jako mísení různých prvků, které odpovídají charakteristikám publicistiky, dokumentaristiky i dobrodružnému žánru. U P. Jazairiové je patrný silnější publicistický akcent. J. Hanzelka a M. Zikmund píší více se zaměřením na zábavnost a dobrodružství. Všichni autoři prokazují velkou znalost reálií

²⁶ Zikmund, Hanzelka 1969, s. 283.

²⁷ Jazairiová 2021, s. 128.

popisované země a obdivuhodnou znalost historie. Některá témata typická pro navštívenou zemi nešlo porovnávat, protože, o čem psali jedni, druhý vynechal. Konkrétně J. Hanzelka a M. Zikmund věnují poměrně velký prostor józe a jogínským praktikám, kdežto P. Jazairová se o tomto tématu nezmiňuje. Tuto skutečnost lze vysvětlit časovým posunem vzniku knih. V současnosti je jóga téma velmi populární a knih o ní vyšlo již velké množství. P. Jazairová se dále zabývá i politickou situací Indie, v jedné kapitole dokonce předkládá hodnocení současného indického ministerského předsedy. Podobná hodnocení pochopitelně nelze v knize *Světadíl pod Himálajem* očekávat. Stejně tak v ní nelze najít reflexi pandemie covidu-19, kterou P. Jazairová stručně zmiňuje právě v kapitole o indickém premiérovi.

V případě knihy *Světadíl pod Himálajem* bylo možné očekávat určité ideologické zaměření vzhledem k existenci železné opony v době vzniku knihy. Přesto nebylo v textu patrné. Přisuzovat to lze uvolnění v tehdejší Československu – autoři totiž knihu připravovali do tisku v období pražského jara.

Knihy *Globalizovaná Indie* vyšla v roce 2021 a svým názvem budí očekávání, že půjde o porovnání země s předchozími cestami autorky v publikacích vydaných v letech 2003, 2004 a 2006 – tedy téměř s dvacetiletým odstupem. Přesto jsou dopady globalizace v některých kapitolách zmíněny pouze okrajově, komplexně je shrnuje až na závěr ve stručném epilogu. Navíc je v celé knize patrná určitá únava z Indie i zklamání. Vede to k úvaze, že autorka rezignovala na záměr čtenáře upoutat i motivovat, aby se do této země vydali. Konceptu knihy a způsob vyprávění lze spíše hodnotit jako dokumentární svědectví.

Oba zkoumané prameny tedy nelze hodnotit bez vztahu k socio-ekonomické situaci v naší zemi i v Indii, navíc v době jejich vzniku. Jazykově, tematicky i kompozičně jsou knihy vystavěny stejným postupem. *Světadíl pod Himálajem* může recipient vnímat emočněji, celkově získává barvitější představu o zemi. U *Globalizovaná Indie* působí celkový smysl textu více edukativně a jak už bylo zmíněno, publicisticky.

Z porovnání společných témat, která byla vybrána pro typičnost a všeobecnou známost, vyplývá možná překvapivý závěr. Naši autoři se v zásadě shodují. Navzdory globalizaci a novým technologiím, jež Indii neminuly, navzdory obrovskému ekonomickému růstu země a jejímu čím dál výraznějším podílu na ekonomice světa se některé reálné skutečnosti života obyvatel Indie nezměnily. Pro zemi s více než několika tisíciletou historií, největším počtem obyvatel, nespočtelným množstvím etnik i jazyků a velkou rozlohou je padesát let lidského života jen jako zrnko písku.

Seznam literatury

Prameny

Jazairiová, Pavla. *Globalizovaná Indie*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2021.

Zikmund, Miroslav, Hanzelka, Jiří. *Světadíl pod Himálajem*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1969.

Literatura

Bauman, Zygmunt. *Úvahy o postmoderní době*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2002.

Hanzelka, Jiří, Zikmund, Miroslav, Slomek, Jaromír. *Život snů a skutečností*. Praha: Primus, 1997.

Hodrová, Daniela. *Proměny žánrů v meziválečné literatuře*. In: *Poetika meziválečné literatury*. Praha: Československý spisovatel, 1987.

Hodrová, Daniela. *Místa s tajemstvím*. Praha: KLP, 1994.

Horký, Petr. *Filmaři Hanzelka a Zikmund*. Praha: PiranhaFilm, 2014.

Hrabal, Jiří. (ed.). *Fenomén cestopisu v literatuře a umění střední Evropy*. Olomouc: UP, 2015.

Hulme, Peter, Youngs, Tim. *The Cambridge Companion to Travel Writing*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

Kaplan, Karel. *Proměny české společnosti (1948–1960)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007.

Kubíček, Tomáš. „Invarianty cestopisu“. In *Fenomén cestopisu v literatuře a umění střední Evropy*. Ed. Jiří Hrabal. UP v Olomouci: 2015, s. 9–17.

Kubíček, Tomáš, Wiendl, Jan. (ed.). *Moderna-Moderny*. Olomouc: UP, 2013.

Kunský, Josef. *Čeští cestovatelé*. Praha: Orbis, 1961.

Mocná, Dagmar. „Cestopis“. In Mocná, Dagmar, Peterka, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 75–79.

Papoušek, Vladimír. „Viditelné, neviditelné a rétorika cestovatele“. In *Fenomén cestopisu v literatuře a umění střední Evropy*. Ed. Jiří Hrabal. UP v Olomouci: 2015, s. 18–28.

Vlašín, Štěpán. „Cestopis“. In Vlašín, Štěpán a kol. *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1997, s. 305.

Šidák, Pavel. „Literatura cestopisu zbavená“ In *Fenomén cestopisu v literatuře a umění střední Evropy*. Ed. Jiří Hrabal. UP v Olomouci: 2015, s. 29–39.

Šidák, Pavel. *Úvod do studia genologie*. Praha: Akropolis, 2013.

Elektronické zdroje

CESTOPIS ROKU, 2023 [online]. Cestopis roku. [cit. 2023-09-10]. Dostupné z: <<https://cestopisroku.cz/>>.

ČSFD, 2023 [online]. Československá filmová databáze. [cit. 2023-09-11]. Dostupné z: <<https://www.csfd.cz/film/357645-stoleti-miroslava-zikmunda/oceneni/>>.

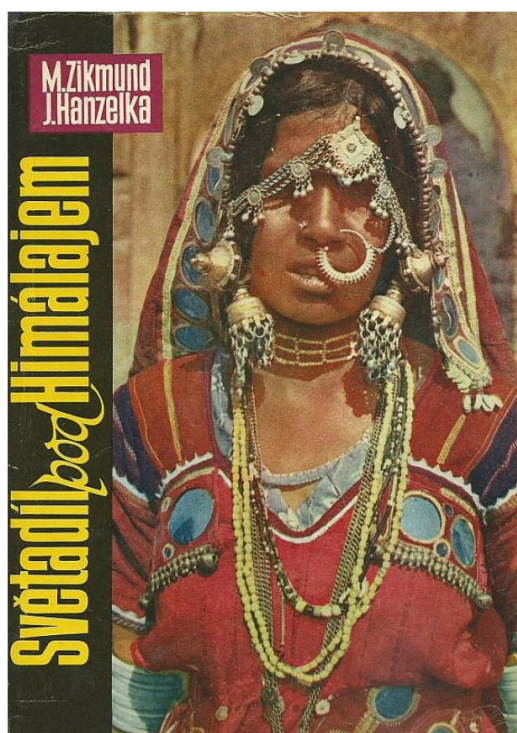
OSN, 2023 [online]. Cestopis. Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. J. Otto. [cit. 2023-10-27]. Dostupné z: <<https://www.digitalniknihovna.cz/nkp/uuid/uuid:7e11fe20-043e-11e5-95ff-5ef3fc9bb22f>>.

Audiovizuální zdroje

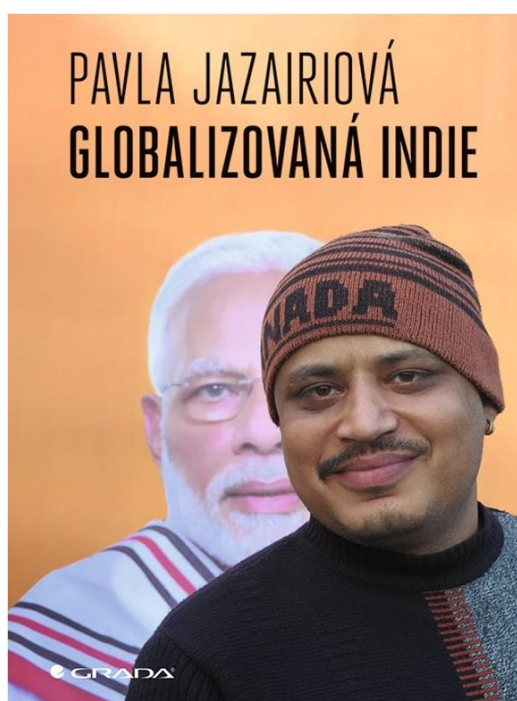
ČESKÁ TELEVIZE. 2023 [online] ČT. [cit. 2023-09-24]. Dostupné z: <<https://www.ceskatelevize.cz/porady/1186000189-13-komnata/213562210800009/>>.

VLTAVA. ROZHLAS, 2023 [online]. Český rozhlas. [cit. 2023-09-11]. Dostupné z: <<https://vltava.rozhlas.cz/osudy-pavly-jazairiove-5954134>>.

Obrazová příloha

Obálka prvního a doposud jediného vydání *Světadíl pod Himalájem*, Nakladatelství Svoboda, Praha, 1969

Obálka prvního a doposud jediného vydání *Globalizovaná Indie*, Grada Publishing, a. s., Praha, 2021

Praktická část:
Cestovatelské drobky

Cestovatelské droby

Mám ráda cestování. Nejlépe do vzdálených, exotických míst, dávám přednost teplým krajinám, preferuji tropy, zeleň a zvířátka. Taky potřebuji hodně slunce.

Proto nesnáším české zimy, kdy je v prosinci už ve čtyři odpoledne tma jak v ranci, venku šedivo až černo.

Vánoce na blátě a k tomu komerční cirkus s nákupy, pečením cukroví a ve výsledku sezení na zadku doma u pohádek nebo po příbuzných a přecpávání se všemi pochutinami, které se s obtížemi ve frontách na parkovištích a supermarketech podařilo dovláčet domů.

Zkrátka, předvánoční hemžení vidím jako neskonalý blázinec, který se překvapivě každý rok téměř neměnně opakuje a většina lidí si to znovu a znovu užívá v plné míře.

Pak nastane leden, slunce opět minimum, možná novoroční předsevzetí, pomalý rozjezd do další rutiny nového roku. Někdy se objeví i sníh, vydrží krátce a zbude jenom břečka a promrzlé nohy. „Únor bílý, pole sílí,“ taky obvykle stojí za starou bačkoru. Optimismus v mém případě nastává až někdy koncem měsíce, kdy už vydrží světlo alespoň do páté odpolední. Co je pro mě v tomto ročním období nejodpornější, je vstávání za tmy a návrat domů opět za tmy. Březen, během něho už energeticky rostu a cítím jaro ve vzduchu.

Zimu v našem mírném pásmu považuji za trest. Abych úplně nepropadla depresi, připomínám si, že může být vždycky hůř. Třeba jedna bývalá kolegyně žije na Islandu. Když jsem tam krátce pobývala v červnu, jejich možná nejpříjemnějším měsíci, slunce se ukázalo celkem na několik minut, jinak bylo zataženo, Reykjavík zavalen v mlze. Ptala jsem se: „Prokrista, co tady děláte v zimě, když je zde v létě takhle hnusně?“ „Chlastáme,“ zněla lapidární odpověď. Byla to samozřejmě nadsázka, kolegyně byla úspěšná univerzitní pedagožka, nakonec ale dodala, že její dvě pubertální děti z druhého manželství jí neustále vyčítají, proč se narodily zrovna na Islandu. To byla taková krátká cestovatelská vzpomínka na dokreslení tvrzení, že může být vždycky hůř.

Taky se ví, alespoň se to píše, že v zimě je nejvíc sebevražd zejména v předvánočním čase a nejvíc depresivních ataků. Shrnuto, podtrženo, důvodů pro cestování v zimě je dostatek.

Cestuji ráda ovšem i v létě. Zůstávám ale v naší krásné středoevropské zemičce, případně na našem kontinentu.

Co pro mě cestování znamená? Tuhle otázku mi pokládají moji blízcí i přátelé. Tak jsem se donutila zamyslet. Může za to asi můj vidlácký původ. Jako malá školačka jsem měla povinnost, chodit po návratu ze školy za humna pást naše dvě krávy Starandu a Mladandu,

a dvě kozy, jednu bílou a druhou krásnou, černobílou. Kozy neměly jména. Byly to prostě kozy.

Všechny čtyři kopytnice byly hodné, poslušně se pásly a nikam neprchaly. Pro mě to byly dvě až tři hodiny krásného času, kdy jsem sice plnila úkol, ale mohla získaný čas využít podle svého. Vždycky jsem s sebou měla knihu a v síťovce deku, na kterou jsem si sedala na kraji louky nebo jiných strategických místech, abych mohla eliminovat případnou neposlušnost svých kopytníků. Vášnivě jsem četla, nejdřív pohádky, Kocoura Mikeše, Babičku, Divou Báru, Na statku a v chaloupce, později červenou knihovnu. To byly srdcervoucí příběhy a snila jsem. Když jsem dočetla, jak například Soňa zvítězila nad rodiči a mohla se provdat nikoli za starého bohatého muže, ale za svoji mladou lásku, lehla jsem si na deku a koukala do oblak.

Je důležité zmínit, že nad mojí rodnou vísou uprostřed Českomoravské vysočiny vedl a doposud vede letecký koridor. Při svém snění jsem mohla pozorovat letadla, jak zanechávají uhlíkovou stopu mezi oblaky, někdy se jich křížovalo několik a brázdily nekonečný a nedozírný prostor. Představovala jsem si, kdo asi v těch letadlech sedí, kam cestuje a proč. Protože jsem v té době nikdy v letadle neseseděla, mohla jsem popustit uzdu fantazii. Viděla jsem ženy krásně oblečené podle poslední módy, elegantní muže, kteří kouří dlouhá bílá Marlboro. A tady začala moje nesmírná touha. Viděla jsem sebe v některém z letadel, jak si pečlivě vybírám z palubního menu a drobnými sousty uždívávám pochoutky tak, abych si nepokecala nový kostým. A přemýšlela jsem, kam asi cestuji, jestli za prací, nebo jenom na výlet. Rozhodně jsem byla pro cestu za oceán, prostě hodně daleko.

Jsem ročník 1957. Je tedy nasnadě, že školní léta jsem trávila v tuhém husákovském režimu. Rodiče museli vstoupit do JZD neboli Jednotného zemědělského družstva, umožnit rodný statek zdevastovat pokrokovými vesnickými komunisty a za pár šupů tvrdě pracovat na jednotných zoraných lánech. Co se týká dovolených nebo výletů, nepřipadaly vůbec v úvahu. Mohla jsem jenom doufat, že se starší sourozenci slitují a vezmou si mě na krk na víkend na Sečskou přehradu. Rekreační třeba na Balatonu v Maďarsku patřila do říše snů. A moře, to byla jenom pohádka.

Když jsem si vysnila destinaci, oblékla se do krásného oblečení a těšila se na bezpečné přistání, byla jsem spokojená. Zkontrolovala jsem poslušná dobytčata a pomalu je hnala domů. Těšila jsem se, kam se vypravím během zítřejší pastvy. Překvapivě jsem byla smířená se situací, že v mém dospělém životě půjde maximálně o Balaton nebo Zlaté písky v Bulharsku, když budu hodně pracovitá. A v tom mě rodiče pečlivě utvrzovali: že když se budu

hodně učit, budu se mít lépe, protože hlavou se vydělá víc než rukama a rukama je to velká dřina.

Tak jsem se zodpovědně učila, aby bylo lépe. Za první ušetřené peníze z brigád v kravíně, kde se dobře platilo, jsme s tehdejším přítelem a doposud stále manželem vyrazili na první cestu. Na Zlaté písky. A poprvé letadlem. Splněný sen. Cítili jsme se jako světáci. Pořádila jsem si nové šaty, boty na podpatku, fungl nový kufr, tzv. harmoniku, aby se do něj vešla bohatá garderoba na deset dnů u moře. V letadle jsme jedli normálními příbory z porcelánových talířů a pak si zapálili pro tento účel pořízená dlouhá bílá Marlboro. Moře bylo černé, tedy špinavé, plné odporných medúz, celé pobřeží zamořené úplavicí, kterou jsme si přivezli i domů. Bylo třeba pracovat na dalším snu.

Zase jsem se zodpovědně učila, tentokrát na Vysokém učení technickém v Brně. Víra, že bude lépe, mě neopouštěla. Brigády v kravíně byly stále nejlukrativnější z možných dostupných, a tak se nám podařilo našetřit na devizový příslib do Jugoslávie. Vyrazili jsme stopem. Celkem bez problémů jsme vystoupili z druhého kamionu na hranicích. Ke kontrole jsme s polskými batohy na zádech přicházeli po svých. Asi jsme se celníkům nelíbili, tudíž nám udělali kompletní prohlídku, otevírali i krabičku od sirek. Naivně jsme položili na stůl i indexy, tehdy ještě v podobě malých knížeček, něco jako pas – a bylo to. Dál jsme se nedostali. Vysokoškolské indexy z nás učinily osoby nežádoucí, s vážnými úmysly o emigraci. Po výsleších na Bartolomějské jsme dopadli docela dobře. Pouhý pětiletý zákaz opuštění republiky.

Při zpětném ohlédnutí lze usoudit, že to s námi tehdejší orgány myslely asi dobře. Za těch pět let jsme prochodili Česko i Slovensko křížem krážem.

Ale dálky lákaly. Stopem jsme sice projeli okolní socialisticky demokratické země, ale stále to nebylo ono. Kam to šlo nejdál, byl Sovětský svaz. Tak jo. Navštívili jsme Ukrajinu, Pobaltí, Gruzii, Ázerbájdžán, Arménii, Moskvu a Kazachstán. A tam jsme neměli povolení, prvním letadlem nás exportovali a Sovětský svaz byl pro nás „zakryt“ – uzavřen.

Už zase zbývaly jenom Zlaté písky. No to raději Český ráj. S malým synem jsme zase brázdili naši krásnou zemičku a současně sílila touha po poznání světa za železnou oponou. Vyzkoušeli jsme v té době snad jedinou možnost, jak vycestovat do kapitalistické ciziny. Cestovní kancelář mládeže (CKM) pořádala zájezdy v omezeném množství i do kapitalistické ciziny. Znamenalo to ovšem být v den zahájení prodeje mezi prvními v pořadí zájemců. Manžel spolu s naším kamarádem bivakovali v Jindřišské ulici celou noc až do otevření

v devět hodin. Dlužno říct, že nebyli pochopitelně sami. Fronta podobných, cestování chtivých mladých lidí, vedla z Jindřišské až na Václavské náměstí. Hosana, uspěli jsme a získali poukaz do Jugoslávie s jednodenním výletem do kapitalistické ciziny, tedy Benátek.

Poprvé za dráty. Zázitek, na který se nezapomíná. Na lodi jsme po přistání v Benátkách byli shromážděni do kouta, a teprve když všichni cestující přešli do přístavu, došla řada na nás. Po odevzdání svých cestovních dokladů jsme byli teprve vypuštěni. Obdrželi jsme, v rámci povolených deviz, tři dolary na osobu. Hurá, jsme v Benátkách. Kdo to má? Hladoví a žízňiví jsme běhali městem, fotili na diapozitivy ORWO, kochali se a žasli. Před nástupem na loď jsme si dopřáli zmrzlinu a byli chvíli šťastní. Když ale polovina účastníků zájezdu zůstala na molu, a to bez jediného dokladu, a naše CKM průvodkyně je plačky prosila, ať jí to nedělají, že už nikdy nikam nevycestuje, euforie nás opustila. Psal se rok 1985, bylo nám moc smutno, rozhodnutí spolucestujících jsme chápali. Nás doma čekal syn. Když si dnes zmiňovaný zážitek vybavím, uvědomuji si, že s námi velmi otrásl. Ztratili jsme ambice opět nocovat v Jindřišské a případně se pak pohybovat s pár dolary po světě jako podřadný lidský druh.

Smířili jsme se s krásnými socialistickými jistotami. Byt v paneláku na novém pražském sídlišti, to byla výhra. Jistota nenáročného zaměstnání ve státním podniku, kde jsme se naučili práci úspěšně předstírat. Těšili jsme se na víkendy, kdy jsme s chutí opravovali zdevastovaný rodný statek. Čas pozvolna plynul, až jsme začali cinkat klíči. Syn, už gramotný, napsal na zeď u školky „Jakeše do koše“. Ano, přišla revoluce a neskutečná euforie. Říká se, že kdo si pamatuje devadesátá léta, neprožil je. Něco na tom bude.

Potlačená touha po poznávání dalek, tolik udusaná, vybuchla znovu jak sopečný gejzír. Kam to bude? Vyhrála Paříž. Po četbě Huga, Zoly, Balzaca a dalších francouzských literátů šlo o jasnou volbu. S autíčkem Škoda 105, malým synem bez sedačky vzadu, kanystrem benzínu, propanbutanovým vaříčem a doma navařeným a zakonzervovaným gulášem, bez pojištění, s papírovou mapou, jsme vyrazili. Na dálniční poplatky nebyl rozpočet, tak nás na okreskách předjížděli francouzští sedláci s traktory. Zpět jsme to vzali přes Grossglockner, vždycky nás lákaly hory a vysoké kopce. Škodovečka funěla, z kol se kouřilo a cyklisté, kteří nás míjeli, zvláště kroutili hlavami. Nevadilo, vrátili jsme se celí, zdraví a plni plánů.

Je třeba si plnit sny, a že jich je nekonečně. Nastrádaly se za léta dozoru na pastvách našich zvířátek, při četbě a snění. A začaly vybublávat a tlačit se jeden přes druhý na povrch. Bylo třeba třídit a vyhodnocovat.

Syn byl ještě malý školák, volili jsme proto putování po Evropě. Rodina se rozrostla o dceru. Na pořad přišla moře, ostrovy ve Středomoří. Nejsme příliš váleční typy. Naše tehdejší cestování jsme chápali jako rodičovskou obět'. Čas utíkal v náš prospěch. Když už jsme usoudili, že můžeme děti zanechat v péči širší rodiny, konečně mohly začít naše cesty za dobrodružstvím.

První dlouhý let byl z Paříže do Santiaga v Chile. V okamžiku, kdy jsem na bráně uviděla dvoupatrový Airbus, zpanikařila jsem a chtěla se vypravit domů po zemi. Nakonec jsem nastoupila spolu s dalšími stovkami cestujících a přemýšlela, jak třináctihodinový let přežiji. Chile nás uchvátilo, osmidenní trek v jižní Patagonii s plnou polní, tedy asi patnáctikilovým batohem, dal naši fyzické schránce zabrat. Po návratu domů jsme se měli zúčastnit společenské události ve velké večerní garderobě. Nebylo jednoduché zakrýt otlaky od popruhů, nacpat naběhlé nohy do lodiček a tvářit se uvolněně. Krátce po nás jiný český turista zapálil neopatrností celou oblast, kudy jsme týden pochodovali. Lekli jsme se, ale určitě jsme s tím neměli nic společného. Rovněž jsme neměli nic společného s českými vědci, kteří pašovali z Nového Zélandu vzácné orchideje. V Aucklandu jsme přistáli v době, kdy mezinárodní ostuda kulminovala. Schytali jsme to dost. Detailní prohlídka stanů, veškerého obsahu batohů, stodolarové pokuty za pomeranč a jablíčko. Ani je nám nedovolili za ty peníze sníst. Nějaké poučení? Nevím, člověk nikdy neví, řečeno s Werichem: „Slovan všude bratry má.“

Proč se zmiňuji právě o dlouhých letech? Souvisejí s mým dětským sněním. Realita cestování letadlem se v průběhu posledních let dost značně proměnila. Tytam jsou upravení a voňaví cestující. Stejně tak palubní personál už u málokteré letecké společnosti reprezentují dívky vzešlé ze soutěží krásy. Až na malé výjimky cestujeme v ekonomické třídě. Důvěrně ji nazýváme „dobyčák.“ Oděvu cestujících dominují tepláky, na nohou kecky nebo pantofle.

V „dobyčáku“ na dlouhých letech nastává boj o volné sedačky. V tom se postupně učíme chodit a do vzletu hlídáme situaci. Do letadla si nosíme svačinky. Není nic horšího, když nemůžete alespoň část letu prospat pro kručení zmučeného žaludku. Alespoň malá cereální tyčinka nebo čokoládka pomůže z nejhoršího. To, co některé společnosti nabízejí, pokud nabízejí, někdy vůbec, se už při pouhém pohledu vzpírá požití. Vyzobnete tři kuličky hrozna, ždíbec sýra a čekáte, až vás těch dobrot zbaví, aby vám nepřistály na klíně. V první třídě je to prý snesitelné, ale to známe jen z vyprávění. Nemyslím si, že jsem kdovíjak mlsná, ale i náš český gurmán Pavel Mauer jednou vzpomínal, jaké gastronomické hrůzy lze v letadlech potkat. Protože odmítáme platit dvojnásobek částky, už tak dost drahých letenek, máme to za to. Ale letiště máme rádi, ta mezinárodní jsou všude pompézní, plná vůní, dobrot.

Světové značky s luxusním zbožím, radost pohledět. Když je čas, ráda se podívám, co se děje ve světě módy, jaké jsou nové značky parfémů. Už je ale netestuji, v letadle by mě z toho hrozně rozbolela hlava. Na letištích na člověka dýchne vůně dalek. Třeba v Dillí si architekti vyhráli s olbřímími mudrami (pozice prstů na ruku praktikované v józe). Nové letiště v Istanbulu využil jako svůj pomník moci R. T. Erdogan. Bezpochyby je ukázkou možných technologií a působí pompézně. Letiště na Havaji jsou otevřená pod širým nebem, plná zahrad a tropických rostlin. Někdy jsme se přemísťovali na domácích letištích a na některá ještě dnes vzpomínáme vyděšeně. Třeba kousek vymýceného amazonského pralesa v Bolívii ze vzduchu neevokoval bezpečné přistání a odlet si taky vyžádal velké sebezapření. Z malého letadélka vystoupil nerudný pilot. Odmítl naložit zavazadla, že prý v Andách nejsou dobré podmínky pro let a byl by přetížený. Naším cílem byla Lima. Let mezi bílými pětitisícovkami byl pro otrlé. Někteří spolucestující se v případě ztroskotání dobrovolně nabízeli ke konzumaci, patrně pod vlivem známého filmu o kanibalismu přeživších po leteckém neštěstí právě v Andách. Tak můj dětský sen o krásách létání naplňují alespoň zážitky z letišť.

Když v různých testech padají otázky: „Moře nebo hory?“ za mě jednoznačně hory. Ráda mučím tělo a zkoumám, kolik vydrží. Na vrcholu kopců povětšinou hodně fouká, nebo je tam příšerná zima, upaluje se proto rychle dolů. Ale ten pocit, že to člověk dokázal, stojí za to. K mým cestovatelským snům patřil mimo jiné i výstup na Kilimandžáro. S manželem jsme byli v naší horolezecké skupince nejstarší a jediní kuřáci. Bylo nám padesát šest a padesát osm let. Kolegové byli tři zdatní sportovci mezi třiceti a pětatřiceti. Při aklimatizačním výšlapu na Mount Meru (asi 4500 m) se bavili o svých dosažených výkonech, jeden z nich byl dokonce železný muž. Měli přesné informace o skladbách jídelníčku pro různé fyzické zátěže. Večer jsme chodili potajmu kouřit za vzdálený balvan. I tak jsme neunikli výkladu o škodlivosti své nikotinové závislosti. Přestat jsme nehodlali ani kvůli nejvyšší hoře Afriky. Dušička v nás ale byla malá. Přece jenom jsme se chystali vylézt do šesti tisíc metrů, a bylo to poprvé. Výstup byl naplánovaný na čtyři dny, sestup zabral dva dny. Každý jsme měli vlastního tanzanského průvodce. Byli zkušení, milí a hodní. Naučili nás svahilsky „pole, pole“, což znamená pomalu, pomalu, a to byl základní pokyn pro vrcholovku. Zkrátím to, vylezli jsme tam s manželem a našimi černými kolegy první a šupajdili po nezbytném focení rychle níž a níž, bylo minus sedmnáct pod nulou. Cigáro jsme si zapálili až v závětří na sluníčku, zatímco jsme čekali na naše sportovce. Měli problémy s vejškovkou, jejich těla se obtížně adaptovala na nedostatek kyslíku. Když nám místní agentura předávala diplomy jako důkaz zdolání měli jsme na nich nejlepší časy a kolegové se tvářili kysele. Naše prokouřené

plíce se vyrovnaly s výškou bez zádrhelů. Tak jsme si empiricky ověřili, že nám vysoké kopce nevadí. Proto jsem si následně troufla i na Everest, ale jenom do základního tábora, také kolem šesti tisíc metrů, na víc nemám, nejsem horolezec. Cepín a mačky jsem používala jenom jednou při výstupu na činnou sopku Villarricu v Chile a byl to pro mě neskutečný zážitek, který už nikdy nemíním opakovat. Vyznávám zásadu, že člověk nemusí zkoušet všechno. Proto jsem taky na sebe pouze jednou navlékla neopren a bombu s kyslíkem na Great Barrier Reef. Zážitek to tedy byl, želvy měly rozměry stodoly, barvy korálů a ryb byly nepředstavitelně ostré, zářivé, v kombinacích, jaké jsem doposud neviděla. Už ale nikdy více. Pád do oceánu s bombou na zádech a kotoulem vzad, mezi čerstvě nakrmené a zvědavé žraloky jsem zařadila do stejné skupiny.

Kopce nás lákají stále. Řekli jsme si, že pokud v některé zemi, kam se vypravíme, bude zlezitelná nejvyšší hora, jsme rozhodnutí do toho jít. V Japonsku to byla jasná volba. Na Fudži musíme. Dvoudenní výstup však řadíme k zážitkům, které bychom rádi zapomněli. Na Fudži se může jenom v červenci a srpnu – a protože je posvátná, je povinností každého Japonce na ni alespoň jednou za život vylézt. Asi tak činí. Po zdolání prvního úseku jsme vstali o půlnoci a spolu s dalšími asi třiceti tisíci Japonci jsme s čelovkami začali stoupat. Slovo „stoupat“ není nejvýstižnější výraz. Co noha nohu mine jsme se posouvali ve frontě, pohybem se nedalo zahřát a teplota klesala a klesala. Kolem čtvrté ráno, jsme si promrzli ve frontě i zdřímli. Když jsme konečně stanuli na vrcholu, slunce se skrz mlhu neprodralo, bylo silně zataženo, neviděli jsme vůbec nic. Dali jsme si nejdražší polévku na světě, ale horkou a nedobrou, a mazali dolů. Tehdy jsme pochopili japonské přísloví: „Každý Japonec musí vylézt na Fudži, ale víckrát tu blbost neudělá.“ Do šuplíku zapomenutelných zážitků bych zařadila i výstup na nejvyšší horu jihovýchodní Asie, Mount Kinabalu na Borneu. Zaberete taky dva dny. Nejdříve se zdolá několik tisíc schodů a po krátkém odpočinku v horské chatě se opět o půlnoci vyráží ztéci vrchol. Asi 300 výškových metrů se leze po namrzlé skále, se stejně namrzlými skobami a ocelovými lany. Nahoře, jako obvykle, se východ slunce nekoná, protože je zataženo. Po ukončení sestupu, znovu po tisícovkách schodů, se člověk pohybuje velmi obtížně. Každá terénní nerovnost horu i několik dnů silně připomene. Sicilskou Etnu mám uloženou v témže místě. Nebrat. Naproti tomu mohu zodpovědně doporučit Cerro Chirripo, nejvyšší horu Kostariky. První den se vystoupá dva tisíce výškových metrů krásnými přírodními scenériemi, na vrcholu se dá přenocovat a ráno pomalu dolů do vesnice, kde se nabízí odpočinek v přírodních termálních pramenech uprostřed tropické vegetace. Kdo to má?

Když jsem zmínila tropy, nemohu vynechat jeden zážitek cestovatelské paniky. Poprvé v blízkosti rovníku jsem se ztratila v australském pralesu. Týden jsem s kamarády putovala po ostrově Hinchinbrooku. O tomto tropickém ráji se dají psát romány. Žádné známky civilizace, horko, hory, vodopády, průzračná jezera, želvy i krokodýli, v moři žahavé medúzy a neprostupné deštné pralesy. Vstup na ostrov je limitovaný, objednávali jsme se několik měsíců předem, musí se podepsat reverz. Dnes je situace možná snazší, byla jsem tam v době, kdy ještě neexistovaly mobily. Pohybovali jsme se podle papírových map, kterými nás vybavila místní agentura. Věděli jsme, kde můžeme relativně bezpečně stanovat, kde najdeme vodu. Voda se ovšem musela chemicky upravit a převařit. Vše nezbytné, včetně jídla na týden, i odpadků, bylo na zádech. Zakázané bylo mýdlo i zubní pasta. Zkrátka Robinsonův ostrov.

A moje nulová zkušenost s tropickým podnebím i přírodou se ukázala jako kruciální. Odběhla jsem do pralesa, abych vykonala fyziologické potřeby. Chtěla jsem mít trochu soukromí a klidu. Hledala jsem příhodné místo, což v pralesu plném jedovaté havěti, není jednoduchou úkol. Když jsem byla konečně spokojená s výběrem, odhodlala jsem se k plánovanému úkonu. A ouha, zaskočila mě skutečnost, kdy přechod mezi světle a tmou v tropech funguje jako vypínač. Vůbec jsem netušila, kudy jsem přišla. Hluk v pralesu byl tak obrovský, že volání na kamarády nemělo smysl. Prales je pro Středoevropana mého typu, který sotva vytáhl paty z domova, nečitelný. Ohýbání vysokých eukalyptů, praskání lián, šumění kapradinových houštin, a další změt' zvuků, které jsem mohla přisoudit živočišné říši. Vyběhla jsem směrem, o kterém jsem si myslela, že jsem jím na soukromou toaletu přišla. Po chvíli jsem zpanikařila, nic jsem nepoznávala. Tedy zpět a přemýšlet. Nutila jsem se do klidu. Nebyla jsem daleko od místa, kde jsem se chystali nocovat a kde byli kamarádi. Zvolit špatný směr mohlo znamenat noc v pralesu, nikdo by neměl šanci mě najít. Taky by se mohli poztrácet. Dřepla jsem si k zemi a sledovala nejbližší porost. S čelovkou jsem se snažila najít stopy, zda je nějaká větvička zlomená nebo kaprad' zašlápnutá, hlavně klid a postupovat rozvážně od bodu k bodu. Dodnes cítím tehdejší nesmírnou úlevu, když jsem dokázala identifikovat hlasy kamarádů. To už jsem volala a bezpečně došla. Oddechli jsme si všichni, právě mě začali postrádat. A poučení? Nikdy už nechodím do divočiny sama a hlídám si příchod tmy.

V něčem jsem se poučila. V této souvislosti jsem objevila další přírodní zákonitost, Středoevropanovi neznámá, a sice příliv a odliv. V Kostarice jsme putovali s plnou polní a kanystrům pitné vody tichomořským pobřežím. Civilizace prostá, divukrásná příroda. Bohatí turisté se na vyhlášený trek nechávají přivést vrtulníkem. Nás dopravili domorodci džunglí

po několika hodinové jízdě otevřenými džípy. A jde se. Po několika dnech nás opět vyzvedli a zavezli mezi lidi. Tolik obrovských papoušků, tapírů, vřešťanů, lenochodů, tukanů, divokých prasat i aligátorů se nevidí ani v největší zoologické zahradě na světě. Byli jsme u nich doma, nebáli se nás a my jsme je respektovali. Seděli jsme na kraji oceánu a kochali se. Na pláži se dali najít obratle velryb i součásti lodí. Nad námi na palmě seděl párek úžasných papoušků Ara, vřešťani vřeštěli ostošest, vlny oceánu kutálely pod naše nohy kokosové ořechy. Blankytná obloha, ve výhledu ostrůvek s jedinou palmou, byl odliv. Čas utíkal za krásného snění. Tu scénérii jsme si užívali. Dnes je populární si všechno pořádně užívat. Na břehu Tichého oceánu tomu tak bylo. Zvedli jsme se a začali hledat stezku na další tábořiště, kde byli strážci parku a očekávali nás. Po vstupu do pralesa nás cesta dovedla k široké řece. Bylo nutné ji přebrodit. A zase ouha. Nastal příliv. Je pravda, že nám strážci dali seznam, kde byly časy přílivů a odlivů. Nějak nám ale nedošla důležitost této informace. Byli jsme na otevřeném pobřeží Tichého oceánu. Vstoupili jsme do řeky v naznačeném místě. Batohy na zádech. Postupně jsme je vzpírali nad hlavou, vodu po pás. Proud s námi cloumal a nebylo snadné udržet směr a nenechat se strhnout. Zvládli jsme přejít a na druhém břehu nás čekali strážci. Dostali jsme pořádně vynadáno a když nás informovali o kajmanech, kteří se rádi při přílivu objevují v ústí řek, teprve jsme pochopili, proč jsme dostali rozpis přílivů a odlivů a trošku se nám rozklepala kolena. Zase poučení, obrovský respekt vůči moři, o oceánu nemluvě.

Cestovatelských snů máme stále bezpočet. Manžel je od mládí velkým obdivovatelem kultury Inků. Tak došlo na návštěvu Peru. Titicaca a Inca Trail a pochopitelně Machu Picchu.

Během několikadenního putování ve výšce kolem čtyř tisíc metrů se mnohokrát otevře pohled na Machu Picchu. Ruiny města byly náhodně objeveny na počátku 20. století. Na horském sedle ve výšce kolem dvou a půl tisíce kilometrů prý Inkové postavili kolem roku 1450 město. Proč a jak fungovalo není známo, dnes je to památka UNESCO, některé zdroje také tvrdí, že se jedná o sedmý div světa. Machu Picchu je pochopitelně hlavní turistická atrakce Peru. Ano, vidět z dálky základy a obrysy tajemného města v klínu hor navíc obeštřených mnohými neznámými spojenými s odlišnou kulturou je zážitek, který vyráží dech. Člověk jenom kouká a doufá, že si ten okamžik uchová co nejdéle. Když se ovšem rozhodnete, že se tímto památným místem projdete, musíte se obrnit velkou trpělivostí a troufnu si říct i asertivitou. Z městečka Aguas Calientes, které na úpatí Machu Picchu leží, jezdí autobusy, které asi za půl hodiny vyvezou chtivé turisty až na místo. Denní návštěvnost: více než pět tisíc lidí. Brzo ráno se na tyto autobusy stojí fronty. Je třeba být nahoře co nejdříve kvůli

slunci a také možnosti normálního pohybu. Mezi ruinami se nedá prakticky projít, čeká se ve frontách, až průvodce ukončí výklad a pak se musíte rychle posunout na uvolněný prostor. Pokud by návštěvník zatoužil po výstupu na Huayna Picchu, tak musí být hodně časně ranní ptáče, aby si stihl koupit vstupenku. V čase naší návštěvy pouštěli jenom dvě stovky turistů denně. Výstup je kolmý, po stezce v šířce chodidla. Machu Picchu je největším turistickým lákadlem Jižní Ameriky. Není překvapením, že tam turismus proto bují ve své nejobludnější podobě.

Na světě je mnoho krásných míst, které chce vidět téměř každý a je nutné s přetlakem turistů počítat, anebo to vzdát. Při třetí návštěvě Indie jsme zkusili dát do itineráře Rishikesh, město jógy a meditace, jak pravil průvodce. Také nejvýznamnější poutní místo hinduismu. Vybrali jsme měsíc leden, kdy je příznivé klima a málo návštěvníků. Leží v předhůří Himálaje na řece Ganze. Ganga má v Rishikeshi jinou podobu, než známe třeba z Varanasí. Tady je řeka stříbřitá, jak sesbírала svoje prameny v horách, a pro Indy očistná a posvátná. Sváté je i celé město. I členové Beatles údajně jezdili do Rishikeshu čerpat energii. Složili tu prý mnoho songů. Dnes je ašrám, kde pobývali, přístupný jako muzeum. Kdysi byl jistě krásný, na úpatí pralesního svahu jsou dodnes rozestry meditační domečky, jídelny a ubytovny, vše postupně chátrá a obrůstá divokou vegetací. V ulicích města jsme potkávali roztodivné poutníky. Mnozí z nich, vzhledem velmi kmetského věku, obrostlí dlouhými vousy i vlasy, v jednoduchých pláštích nebo jenom lehce omotaní pruhy látky, meditovali na břehu Gangy či jednoduše vedle frekventované vozovky. Podobně vypadaly i ženy, krmily všudypřítomné opice, odpočívaly na nejméně vhodných místech. Nikomu nepřekážely, stejně jako krávy. Ty vstupovaly do obchodů, proplétaly se mezi motocykly a vozíky s náklady zeleniny. Hlavní ulice vedoucí po obou březích řeky byly plné jógových studií. Ašrámy byly ukryté mimo nejhluchnější místa. Jóga se dala praktikovat prakticky kdekoliv, v přístavišti byly rozprostřené cvičební podložky, někdy na nich odpočívaly krávy. Mnoho západních turistů jsme neviděli. Pokud, tak to byli lidé, kteří zde žili dlouhodobě a podobali se hinduistickým poutníkům. Kombinace duchovního a světského života u očistné svaté Gangy na úpatí Himálaje dodávala městu nezvyklý kolorit. I my jsme cítili, že přízvisko „svaté město“ má svoje opodstatnění. Každopádně, ani v jediném obchodě i restauraci se v nabídce nevyskytovala žádná podoba alkoholu. Možnost, že by v oblasti žili jenom abstinenti se nám po zkušenostech z jiných částí Indie nezdála pravděpodobná. Rishikesh je pro Indy poutním místem a indických nejen poutníků, ale i turistů, jsme denně potkávali dost. Situaci nám osvětlil mladý místní muž, který nám dělal průvodce v horách. Jeden večer nás oba posadil na svoji motorku a vyjeli jsme do pralesa. Po několika kilometrech jsme zastavili u jakéhosi odpočívadla

a nestačili žasnout. Na kraji pralesa stál mohutný náklad'ák. Vzadu měl otevřenou korbu a z ní několik mužů prodávalo kartony tvrdého alkoholu a piva. Byla tma, výměna probíhala rychle a zkušeně. Zákazníci byli obtěžkáni ze všech stran, usedli na svoje motocykly a mizeli ve tmě směrem ke „svatému městu.“ Vždycky může být všechno jinak. Opět poučení.

Nejraději cestujeme jenom s batohy. Když přetrpíme letecký transport ve zmiňovaných „dobyččácích“, snažíme se využívat místní dopravu. Jsou země, kde tento způsob přemísťování poskytuje nekonečné množství mnohdy i extrémních zážitků. Nepálské autobusy se vyznačují zvláštním specifíkem. Lidé cestují na střechách, někdy i zavěšení za dveřní rámy. Po silnicích ve vysokých horách je dobré se držet na odvrácené straně svahu, pokud si vybojujete místo. Jinak jste vystaveni pohledu do hlubokých údolí a ten pocit jistoty, že doputujete ve zdraví na místo určení, nepřispívá. Zejména pokud vidíte ve vysokohorských bystřinách zabořená torza jiných dopravních prostředků i autobusů. V Číně je rozsáhlá síť autobusové i železniční dopravy. Číňané se neustále pohybují. Z měst za rodinami na venkov a obráceně. Ve velkém množství. Zorientovat se na hlavním nádraží v Pekingu vyžaduje zřejmě speciální vzdělání. Pokud se vám podaří nastoupit do správného vlaku, jde o malý zázrak. Vlaky mají čisté, s voňavými umývárny a toaletami. Rádi je využívají, pro západního turistu jsou ovšem prakticky zbytečné, protože čínské hygienické návyky spojené se zbavováním se tělesných výpotků, snad až z paty, mohou odradit i nejtříščího zálesáka.

Vietnam je protkán rovněž hustou autobusovou sítí. Mají autobusy na sezení, pololežení a ležení. V autobuse dostanete láhev vody, hygienické ubrousky a musíte se u řidiče vyzout. Některé společnosti nabízejí i svoz cestujících na nádraží. Náš Regiojet i FlixBus by se měli čím inspirovat. Vyzkoušeli jsme všechny varianty. U těch pololežících a ležících jsme měli trochu problém s měkkými dekami. Představa, že je po každém cestujícím čistí, byla až směšná. Řešili jsme to vlastními bavlněnými pytlí, které jsme doma pro podobné účely ušili.

Ve Vietnamu jsme se pohybovali měsíc a půl. Od ostrova Phu Quoc na jihu až po Sapu u čínských hranic. Většinou právě autobusy. Jednou, ve středním Vietnamu, jsme se zdrželi v krásné přírodní lokalitě Nin Bin. Když už jsme se konečně rozhodli přesunout do Ha Long zátoky, tak jsme na nádraží v malém městečku nenašli žádný spoj. Bylo tam několik místních mužů s pivem, jinak prázdné. Mladý muž u přepážky mluvil pouze rodným jazykem. Pomocí Googlu překladače jsme nakonec získali potřebnou informaci. Odtud nás nic do Ha Long zátoky nedoprovádí. Je to venkov, lidé potřebují jenom do blízkého okresního města, a to je vše. Co teď? Pomoc se objevila znenadání. Dva popíjející muži pochopili naši situaci a nonverbálně nabídli řešení. Vyrozuměli jsme, že máme nasednout na jejich motorčky a popovezou nás. Vyhodnotili jsme to jako přijatelné, nebylo co ztratit. Zastavili jsme po chvíli

u dálnice. Muži kynuli sestoupit a čekat. Blížil se dálkový autobus. Muži zamávali, autobus zastavil, proběhla krátká konverzace s řidičem a pokyn k nastoupení. Nastoupili jsme, řidič ukázal na volná sedadla a jelo se. Na další zastávce si řekl o běžnou cenu a po několika hodinách jsme byli v cíli. Stopovat autobusy na dálnici je možné asi jenom ve středním Vietnamu. V celém Vietnamu se dá bydlet v soukromí a rovněž lze využít služby Uber. To jsme v zemi, která funguje v režimu, který bychom rádi vymazali z paměti, nečekali.

Cestovní prostředky o navštívené zemi hojně napoví. Naprostou náhodou jsme vyzkoušeli i méně tradiční. V Zimbabwe jsme přistáli na letišti v Harare v době, kdy země byla nesmírně zpustošená vládou Mugabeho. Celé odpoledne jsme jezdili hlavním městem a hledali obchod, kde by se dala nakoupit zásoba bezpečné pitné vody. V zemi řádila cholera a hlad. Viděli jsme vyrabované obchody a fronty lidí u bank, kde čekali na alespoň malý příděl peněz. Místní agentura nás ubytovala v národním parku, v pěkných bungalovech s ozbrojenou ostrahou. Neměli jsme dobré pocity. Ve světle skutečností na ulici v Harare, museli venkované žít ještě hůře. Možná hlad tam nebyl tak velký. Při večeři nás číšníci obsluhovali v krásných oblecích a jídlo bylo vynikající. Zarazil nás ten kontrast. Vysvětlili nám, že jsou vděční za naši návštěvu a dolary, které s námi přicházejí. Když jsme po večeři odpočívali před bungalovem, přišli za námi dva mladí chlapci s nabídkou projížďky na slonech. Nebyl to zrovna náš plán, ale pod vlivem depresivních dojmů jsme jim dopředu odevzdali požadovanou částku (něco ke stovce dolarů) s pocitem, že jim můžeme třeba tímto málem přispět ke zlepšení jejich životní situace. Ráno nás po snídani přišli vyzvednout. Chlapci byli v kraťasech a nám prý postačí také plavky. Nu dobrá, společně jsme se přesunuli na malé prostranství nedaleko velkého rybníka. Uprostřed byl připravený vysoký posed. U něj jsme měli počkat. Po nějaké době se z houští vynořili dva obrovští sloni a na nich seděli naši průvodci. Sloni došli k posedu a byli jsme vyzváni, ať vystoupíme na posed. Srdnatě jsme čekali každý na svého slona. Přemístili jsme se na zvíře, nohy bylo třeba zasunout pod uši. Na záda se nám přilepili chlapci. Sloni rozvážně vykročili, na každém seděli dva lidé bez jakékoliv opory, jeden vyděšený západní bílý turista a černý domorodý mladík. Na holém hřbetě afrického slona, v plavkách, ve výšce zhruba čtyř metrů, nad tvrdým, udusaným mlatem na zemi. Nic moc. Sloni se důstojně přibližovali směrem k rybníku. Nu dobrá, plavení koní známe, i když slon je vyšší, přesto jsme zatím byli klidní. Vstoupili jsme do vody a postupovali do větší hloubky. Stále dobré. Když byli sloni ponořeni do poloviny těla, tak to přišlo. Rozhodli se vykoupat. Svalili se a zmizeli pod hladinou, i s námi. Potápění ve stojaté vodě uprostřed Zimbabwe rozhodně nepatřilo do našich plánů. Zděšení jsme se nalokali nahnědlé vody a nevěděli co se děje. Sloni se začali stavět na nohy. Chlapec radil, že je třeba držet

nohu za sloním uchem, ten vás pak vytáhne. Podařilo se. Po třetím potopení, značně nalokaní vody, ve které bychom si normálně neumyli ani ruce, jsme už byli přeborníky. Na břehu se objevili diváci, kteří nás vesele povzbuzovali. Nebylo cesty zpět, plavili jsme se a koupali s africkými slony. Tak jsme podpořili místní lid. Co jsme si z této vody odnesli s sebou, dodnes nevíme.

V Zimbabwe jsme si užili ještě jinou přepravní kratochvíli. Protože jsme celoživotní vodáci, nemohli jsme si nechat ujít rafting na řece Zambezi. V agentuře nám nabídli kratší a delší variantu. Byli jsme odvážní, zvolili jsme celodenní. Časně ráno nás vyzvedli a zavezli k Viktoriiným vodopádům. Pod nimi rafting začínal. Nejdříve jsme absolvovali instruktáž na suchu, potom jsme si oblékli vesty a helmy a spustili se pod vodopády na zácvik na vodě. Na našem raftu jsme měli pár z Botswany a otce se synem z Austrálie. Vytvořili jsme hezkou mezinárodní posádku. Důležité bylo porozumět pokynům kormidelníka. Byly celkem snadné. Pádluje pravá strana, pádluje levá strana, pádlují obě a podstatný byl pokyn dolů. Tréning proběhl úspěšně, vypadalo to, že jsme všichni zkušení vodáci. Když kormidelníci šesti raftů usoudili, že jsou všechny posádky připraveny, tak jsme vypluli. Doprovázeli nás kajakáři, kteří měli funkci hlídačů a záchranářů. Počasí bylo horké, za námi jedny z nejkrásnějších vodopádů, divoká řeka před námi. Když jsme dopluli k prvním peřejím, ukázalo se, že poslouchat kormidelníka je naprostá nezbytnost. Pokud se na peřej nenajede dobře, posádka nemá šanci a jednotlivci jsou vystřeleni do řeky jako pingpongové míčky. Nastává práce pro kajakáře a všechny ostatní. Úkol: sesbírat co nejrychleji plovoucí a dostat je na raft. Rychlost je strašně důležitá, protože tento úsek Zambezi se skládá prakticky jenom z peřejí nejvyšší obtížnosti. Kormidelník huláká pokyny, na nic není čas, jenom se soustředit, jak přežít další dávku gejzírů zpěněné vody, která spolkně celý raft, zvládnout všechny válce, pádlovat, kdy je třeba, nepanikařit, a když už vás voda vystřelí, hledat kajakáře a lano. Když jste úplně vyčerpaní opět na raftu, není čas nabrat síly, před vámi hučí další peřej. Tak to šlo celý den. Po krátkém obědě pokračovaly jenom tři rafty. Šlo o tu delší variantu. Nastoupila jsem s jedinou myšlenkou, neutopit se. Pravděpodobně jsem druhou polovinu prožila v jakémisi šokovém stavu, kdy jsem už jenom pádlovala, nepřemýšlela a při pokynu dolů se držela raftu jako klíště. Když jsme dopluli do klidnější části řeky, hrozila tma.

Přistáli jsme a museli vše vynést od řeky zhruba dvě stě výškových metrů. Na parkovišti jsme vše odevzdali, padli na asfalt, koupili si teplé pivo a mlčeli. Bylo nutné zážitek rozdýchat. Po návratu z Afriky jsem v novinách zahlédla článek s názvem „Deset adrenalinů světa“. Rafting na Zambezi byl podle autorů na třetím místě s několika desítkami mrtvých ročně. Dnes bych si určitě vystačila s pouhým pohledem na Viktoriiný vodopád.

Ve výčtu různých dopravních prostředků nesmím zapomenout na nejpřirozenější. Lidskou chůzi. Vyzkoušeli jsme „Padesát kilometrů Vysočinou“ a usoudili, že to bude náš limit. Sto kilometrů chůze považujeme za zbytnou zkušenost. Nicméně už při studiu v prvním ročníku na VŠKK jsme se věnovali poutním místům a historii putování. Došlo na také na pouť do Santiaga de Compostela ve Španělsku. Začala jsem vnímat různé mediální reflexe této pouti. Po krátké době jsem zjistila, že už tam byli snad všichni. Známé herečky na cestě řešily vztahové problémy, mnozí cestu literárně ztvárnili, na všech existujících talk show o ní pěli ódy. I naši přátelé podleli mediální masáži a považovali pouť za potřebnou, užitečnou a ducha obohacující. Nebylo co řešit. Volba padla na trasu „Camino Portugues“. Vyšli jsme z města Porta v Portugalsku a před sebou měli tři stovky kilometrů do Santiaga de Compostela. Stali jsme se poutníky, vybaveni nezbytnou mušlí, symbolem cesty někdy od 14. století a současnou nezbytností, průkazkou poutníka, kde se sbírají razítka jako důkaz ušlých kilometrů. Dobré boty, říkali všichni zkušený, jsou základem. Já jsem zvolila pantofle. Ušla jsem v nich celou trasu za deset dnů. Denní průměr byl třicet kilometrů. Po cestě jsme měli největší problém se dostatečně najíst. Hladový poutník nemá příliš smyslu pro duchovno. Možná proto jsme spirituální náboj docela postrádali. Pro obyvatele měst a městeček lemujících pochod jsou pěšáci příjemným zdrojem příjmů. Vítají je rádi a rádi nabídnou nějaký suvenýr spolu s razítkem. V Santiagu de Compostela jsme vystáli frontu na diplom a hledali ducha pouti. Pravda, jsme ateisti, ale respektujeme všechny víry se snahou o pochopení. Město bylo napěchované poutníky všeho věku a národností. Některé ulice byly neprůchodné. Před Katedrálou svatého Jakuba, kde jsou uloženy ostatky sv. Jakuba, jednoho z dvanácti Kristových apoštolů, se skupiny poutníků vyžívaly různým skandováním či zpěvem a nezbytným zvěčňováním na mobilech. Atmosféra ze všeho nejvíc připomínala politický mítink. Na vstup do katedrály se čekalo v dlouhém zástupu. Nalákalo nás Muzeum poutníků. Bylo velmi pěkné, k vidění byly různé artefakty z hluboké historie včetně oděvů, poutnických holí a jiných archiválií, které pomáhaly pochopit význam místa a smysl putování ve středověku. Ve skutečnosti nás pobyt v nejvýznamnějším katolickém poutním městě inspiroval k rychlému úprku od konzumu a turismu. Tentokrát už ne pěšky.

Jak už jsem v úvodu naznačila, mám problém i se současnou podobou katolických Vánoc. Rozzářené dětské oči už máme za sebou a na rodiče v tichosti a s láskou vzpomínáme. Rádi cestujeme daleko od všeho dění, které je u nás spjaté s vánočními svátky a koncem roku. Navštívili jsme různá místa, kde sice o Vánocích mají povědomost, ale jinak se jich příliš nedotýkají. Když trávíme zmíněné období v teple, zaplaveni slunečními paprsky po

celý den, bez rolničků a vánočních písní, nabíjí nás to dostatkem energie a schopností uvažovat i o věcech mezi nebem a zemí. Takové byly i poslední Vánoce ve středu Austrálie u skály Uluru.

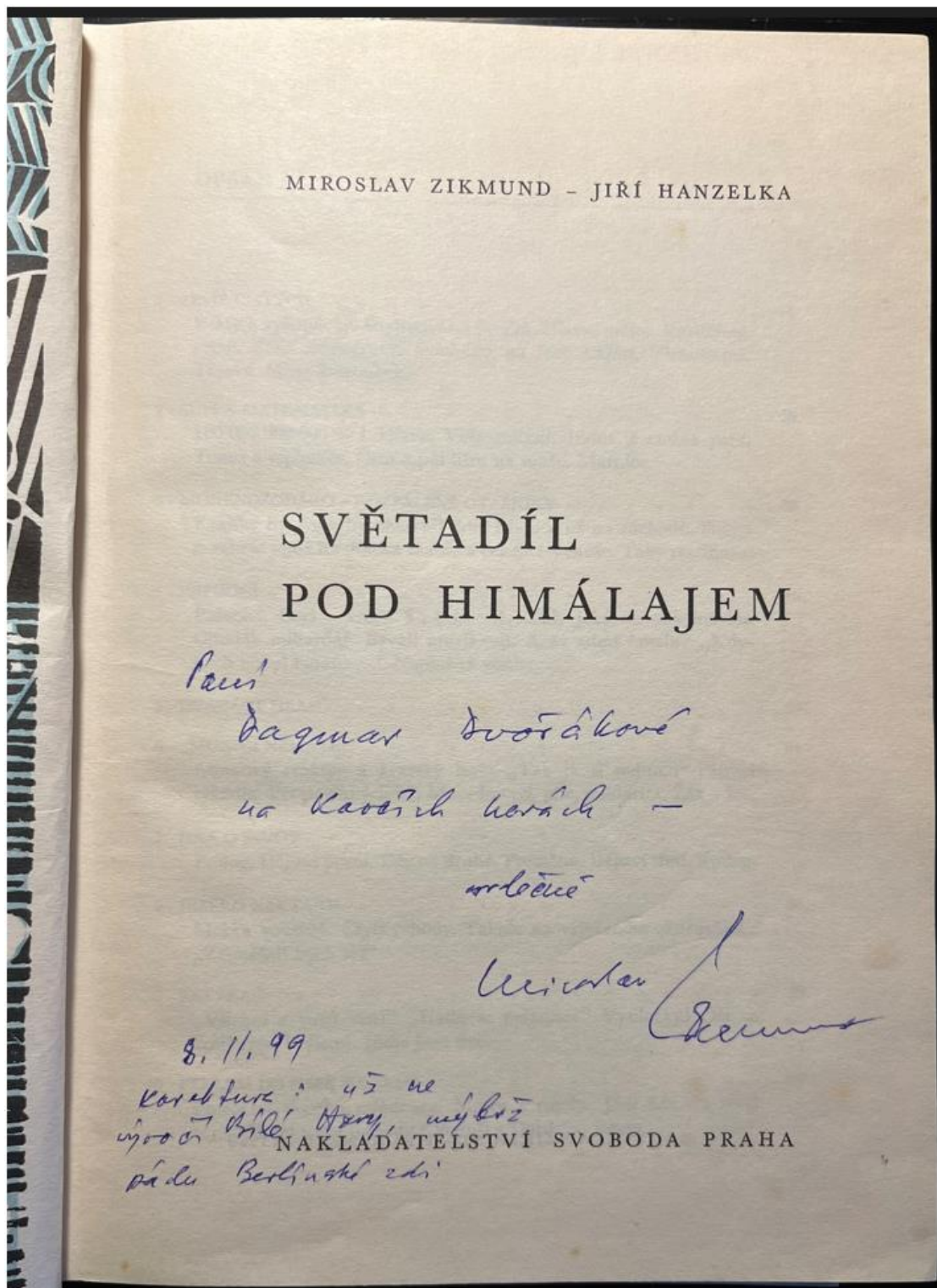
Také je známá pod názvem Ayersova skála. Pískovcový monolit je starý kolem šesti set milionů let. V době, kdy teprve začal vybublávat na povrch, byla Austrálie ještě propojená s Asií, což byla pravděpodobně cesta, kudy sem přišli první obyvatelé.

Kdysi zde žily kmeny Anangů, kterým bylo území nedávno vráceno. V jejich jazyce Uluru znamená „stinné místo“ a je křižovatkou domorodých „cest stvoření“. Krásné místo pro zamýšlení a tiché rozjímání. Když se člověk přiblíží dostatečně ke skále, tak se při pohledu vzhůru téměř propojuje miliony let starý kámen s tyrkysovou oblohou. Není náhodou, že se člověk zamyslí nad nekonečností univerza a svým místem na Zemi. Při návratu do reality zjistí, že i ve stínu je ke čtyřiceti stupňům a much kolem také nekonečně.

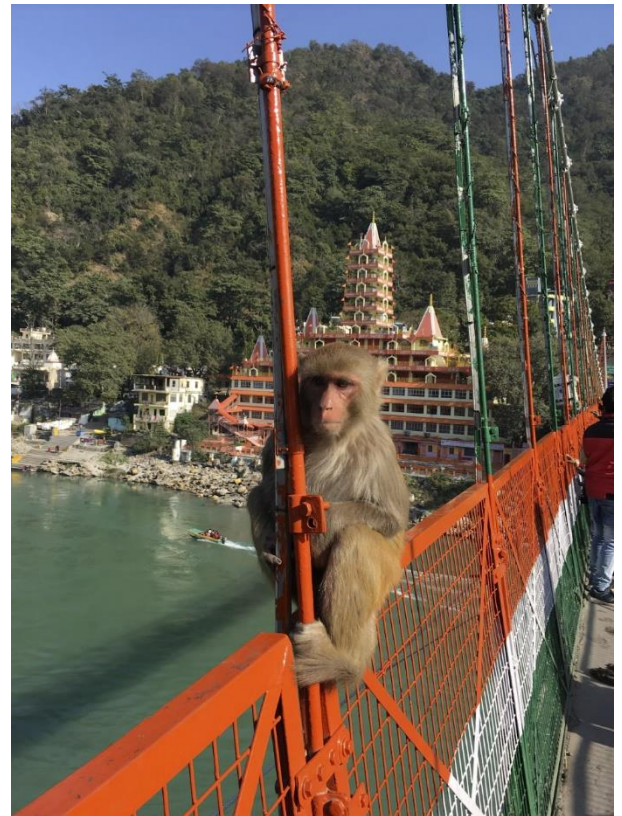
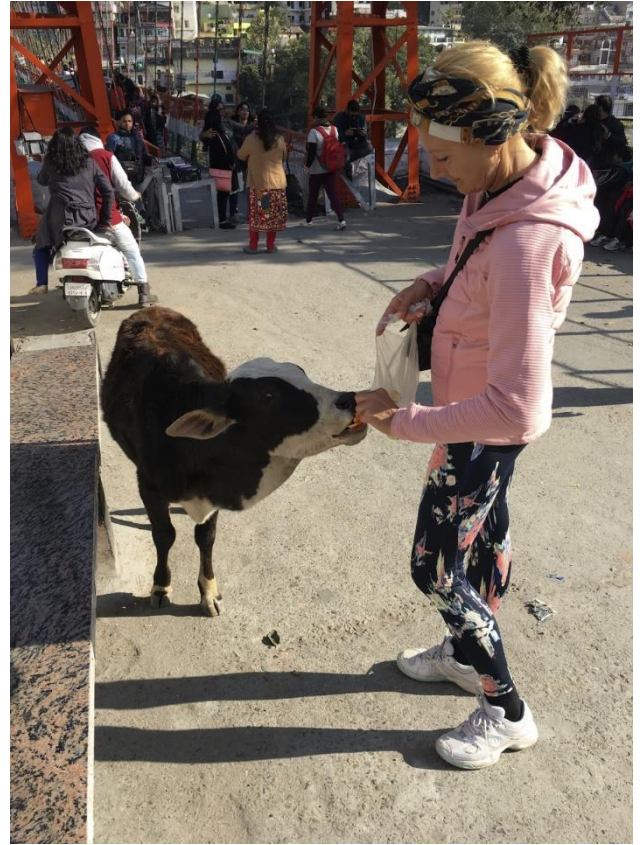
V úvodu svých cestovatelských drobků jsem si položila otázku, co pro mě cestování znamená. Zamyslela jsem se nad příčinami svojí cestovatelské touhy, kde vznikala, ale zůstala jsem dlužna odpověď na položenou otázku. Pokusím se o ni v závěru mého cesto–životopisu. Jak se praví v odborných textech, které se zabývají cestováním a jeho literárním ztvárněním, důvody pro cestování vycházejí z charakteru doby, kultury, stavu společnosti a ideologie. Lze konstatovat, že toto obecné hodnocení platí i pro mě. Teprve sametová revoluce mi otevřela cestu do světa.

Polovinu dosavadního života jsem mohla o dálkách a dobrodružstvích jenom snít. Když se pomyslná brána otevřela, vrhla jsem se vyhladověle na cesty za poznáním. Poznání je zřejmě to nejpodstatnější, co při cestování hledám. Vnímám, že je vždy limitované časovými, mnohdy i ekonomickými možnostmi, ale přesto mi stojí za to. Cestuji s batohem nejn nutnějších věcí na zádech, k přenocování slouží stan nebo spím u místních, ve městech přebývám v jednoduchých hostelech. Vzniká tak bezpočet příležitostí, jak lépe poznat navštívenou zemi. Setkání s místními, večery, kdy se zpívá a povídá, to vše jsou silné zážitky, na které se nezapomíná. Domů se vracím spokojená a troufale si myslím, že i vzdělanější. Vlastní zkušenost mi pomáhá lépe se orientovat v různorodostech a složitostech dnešního světa. Už se těším, jak budu opět stát s batohem na zádech před letištní budovou s očekáváním, co mě zase potká.

Obrazová příloha

Věnování Miroslava Zikmunda při pracovním setkání v roce 1999

Fotografie z cesty do Indie, Rishikesh,
autor D. Dvořáková